

ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«ՎԵՑԱՒՐԵԱՅ»-Ի ԳՆՆԱԿԱՆ ԲՆԱԳՐԻ ՎԵՐԱԲՆՐԵԱԼ

Կիմ Մուրադեանը 1976 թ. երեւանում լոյս ընծայեց «Բարսեղ Կեսարացիին եւ մրա «Վեցօրեամ» հայ մատենագրութեամ մէջ» ուսումնասիրութիւնը եւ 1984-ին նոյն Բարսեղ Կեսարացու «Յաղագս վեցարեայ արարչութեամ» ճառերի քննական քնադիրը, որի հիմքում ընկած են գոյութիւն ունեցող 31 ընդօրինակութիւններից 20-ը: Միայն քննական քնադիրն է մեզ հետաքրքրում. ուստի նախորդ հրատարակութեանը եւ սոյնի առաջաբանին չենք անդրադառնալ: Բնագիրը տողատուած է, որով էջերի եւ տողերի համարները ստորեւ գատեցինք (.)-ով: Ելակէտ ենք ընդունում առաջաբանի էջ ԺԲ-ի հետեւեալ տողերը, որոնք վերաբերում են դասական գրաբարով թարգմանուած կամ գրուած որեւէ քնադրի քննական հրատարակութեան. ««Վեցարեայ»ի հայերէն թարգմանութիւնը շօշափելի նըպաստ կարող է բերել դասական հայերէնի օրինաչափութիւնների, քերականական համակարգի, հոլովական-խնդրատական ինքնատիպութիւնների, ինչպէս նաեւ քառական նորոյթների իմաստով»: Բնագիրը քննարկեցինք այս նկատառումներով: Սառաջաբանի «Սոյն հրատարակութեան սկզբունքները» հատուածում (էջ 10-11) չենք գտնում հետեւեալ տական հարցի պատասխանը. ի՞նչ է ներկայացնում հիմնական քնադիրը. դա մէ՞կ ձեռագրի քնադիրն է, որ սրբագրուել է միւսների տուեալներով, թէ բոլորի հիման վրայ կազմուած լոկ ձեռագրային «քննական-համեմատական քնադիր» է, ինչպէս կոչուած է էջ 10-ում: Սկզբնութեանը քննարկի մասին ասուած է. «Տողատակի ծանրաբեռնուածութիւնից խուսափելու նպատակով, այլընթացքումները կազմելիս, առաջնորդուել ենք ոչ թէ ամէն ինչ անխտիր արտացոլելու սկզբունքով, այլ միայն որոշակի ընտրութեան եղանակով» (էջ 10). ո՞վ կարող է երաշխաւորել, թէ այդ ընտրութիւնը ճիշտ է կատարուել, եւ ընթերցողն անտեղեակ չի մնացել արժէքաւոր այլընթացքումների:

Բնագրում շատ կան բանավիճելի ընթերցողածներ, բայց նշում ենք եւ քննարկում ամէնից աչքառուները:

ՃԱՌ Ա

1. Էջ 1, խորագիր՝ «Սրբոյ Բարսղի Եպիսկոպոսապետի Կեսարոյ Կապադովկացոյ Յաղագս վեցարեայ աւուրց»։ Ճառ Ա-ի ծան. 1-ում ասուած է՝ «Նախընտրեցինք Հնադոյն գրչագրի խորագիրը, որը անհամեմատ մօտ է ու հարազատ բնագրին», որին ընթերցողը մնում է անտեղեակ։ Սրան թիւրիմացութեան մէջ են դրում այս խորագիրը, որ բնագրին է տրուած, եւ հրատարակութեան տրուածը՝ «Յաղագս վեցարեայ արարչութեան»։ Եթէ հեղինակի անունը Բարսեղ է, դասական գրաբարում սեռականը չի կարող լինել Բարսղի, —ի տղամարդ, որ լոկ միջնադարեան է։ Եթէ ուղղականը Կեսարիա է, դասական գրաբարում սեռականը չի կարող լինել Կեսարոյ, այլ՝ Կեսարիայ։ Վեցարեայ աւուրց—ը դժուար թէ դասական գրաբարում ասուէր. յն. 'εξῆμερον-ը բառարանում բացատրուած է «վեց օրուայ ժամանակաշրջան», փակադժերում աւելցւում է «Արարչութեան»։ Ճառ Ա-ի ծան. 1-ում ասուած է. «“վեցարեայ”ի հայերէն թարգմանութիւնը բոլոր ճառերի համար ունի միեւնոյն խորագիր—ճանուցումը՝ “վասն վեցարեայ աւուրց արարչութեան”»։ Ինչո՞ւ ուրեմն անտեսել արարչութեան բառը, որ անիմաստ վեցարեայ աւուրց—ին իմաստ է տալիս։

2. 1.1 Ի գրք. յաջորդ մէջբերումից երեւում է, որ սա Սուրբ գիրքն է կամ Աստուածաշունչ գիրքը։ Յատակութեան համար նպատակաբար է, որ քննական քնադրերում ընդունենք զլիազորով Գիրք ուղղագրութիւնը, անկախ իւրաքանչիւրիս կրօնական համոզմունքներից։ Նոյնպէս գրել Գիրք։

3. 1.2 Սկիզբն այս. տ. 4 սկիզբն այս. որեւէ ձեռ—ում նախորդում էլ —ա յօդը չկա՞յ արդեօք։ Սովորականը՝ —ա յօդ եւ ետադաս այս որոշիչ։

4. 1.4 «... զնմանէ։ Քանզի»։ կէտադրութեան երեւանեան կանոնների համաձայն, որոնց պէտք է հետեւէր հրատարակողը, ստորագրասական շաղկապից առաջ (,) է դրւում։ Այս կանոնը բազմիցս խախտուած է քնագրում, ինչպէս տ. 5-ում՝ «... Աստուած։ Զի...»։ Բնագրի կէտադրութիւնը այլանդակութիւն է եւ խանգարիչ (տե՛ս գիրք. 319)։

5. 1.4 «Քանզի զիա՞րդ ոչ ցանկալի է»։ անհրաժեշտ է զիա՞րդ, ինչ. տ. 2-ում կարդում ենք «Քանի՜ վայելուչ է եւ գեղեցիկ...»։

6. 1.5-7 «Զի գարարածս Երկնի եւ երկրի կարգելով եւ պատմելով առ Բնակիչս աշխարհի, թէ ոչ ինքն յամնս գտաւ այնպէս»։ գարարածս այստեղ հաւանաբար նշանակում է «արարչագործումը»։ ուստի որեւէ ձեռ. չունի՞ր առանց —ա-ի ձեւը։ — Կարգելով եւ—ի փոխ

նախընտրելի է մի ձեռն-ի կարգելոց էր-ը, որի հետ յարմար է պատմելով. թէ չէ՝ պորժիականով դրուած երկու անորոշ դերբայներն անյարիւր են գտաւ ստորոգեալի հետ: — Յանձնա-ի փիս պէտք է երկու ձեռն-ի յանձնէ, որ վերաբերում է նախորդ աշխարհի բառ-մաստին: Յանձնէ բացառականն անձնական դերանունն իմաստով սովորական է դասական պարարում:

7. 1. 9-10 «Արդ՝ որպիսի՞ ունին քաւական իցէ արժանի լինելով լսել զմեծապատում ճառս ընթերցուածոց, զոր ընթերցան». լաւաւոյն է երեք ձեռն-ի ընթերցուածոցս որոշեալը, եւ զոր ընթերցան-ի փիս, որի ենթական յայտնի չէ, նախընտրելի է երկու ձեռագրի որ[ք] ընթերցան-ը: Եջ 2 տ. 4-ում ունենք «ի վերայ քանիցն, որ ասացան», 2. 11-ում «ընդ քանսն, որ պատմեցան»:

8. 1. 10-13 «Որպիսի՞ միտք ժամանեացեն [...] եմք: Բայց եթէ, որ սրբեալք եւ զգաստացեալք իցեն...». Բայց-ից առաջ անպայման (,) պիտի դրուէր. (:)—ը անտեղի հատել է նախադասութիւնը երկու մասի եւ իմաստը խաթարել: Բայց եթէ-ն այստեղ նշ. «այլ միայն»: — Որ-ից առաջ (,)—ն աւելորդ է:

9. 1. 12-13 «Որ սրբեալք եւ զգաստացեալք իցեն ի կարեաց մարմնաւորաց, եւ չիցեն լեալք ի հոգս...». միանշամայն անտեղի է (,)—ը եւ-ից առաջ, քանի որ ստորոգեալների ենթական նոյնն է՝ որ: Նոյնը՝ 2. 3 եւ-ից առաջ: Բնագրում երեւանեան կէտադրութեան կանոնների դէմ մեղանշումներ շատ ու շատ կան քննարկում: Առաւել եւս դատապարտելի է քննարկում անհրաժեշտ կէտադրութեան նշանների բացակայութիւնը, որ իմաստի խանգարիչ է դառնում:

10. 2.1 Յորժամ-ից առաջ (:) պէտք է, քանի որ նախորդ նախադասութեան շարունակութիւնն է (տե՛ս բնագիրը):

11. 2. 1-2 «ի վաստակս բարեաց եւ հաճոյս առաքինութեանց դուն եղեալ մարտնչիցին». հաճոյս աննախդիր հայցականը անպաշտօն է. որեւէ ձեռ. չունի՞ արդեօք ի հաճոյս: Սրան էլ չի վարող վերաբերել ի վաստակս-ի ի-ն:

12. 2. 3-4 «Դէտ յանձնիմ ինքնիմ լինիցին, զի միտս արժանաւորս Աստուծոյ առցէ ի վերայ քանիցն, որ ասացան». յանձնիմ եւ ինքնիմ եղակիներն անյարիւր են լինիցին յոգնակիի հետ, որին չի յարմարում նաեւ առցէ եղակին: Զեռագրերի տուեալներով յարմար ենք համարում «դէտ յանձնին ի քննի լիցի», որ մօտաւորապէս նշ. «իւրաքանչիւրն ինքը քննող լինի ինքն իր մէջ», որին չի խանգարի առցէ եղակին: — Աստուծոյ-ի փիս սպասելի էր «յԱստուածոյ առցէ»:

13. 2. 15-16 «զի որդէգիրս առցէ». մէկ ձեռ. ունի յորդէգիրս ճիշտ ձեւը, որ պիտի գրուի —ե— —ով՝ յորդէգիրս. «Յորդէգիրս առեալ

ժառանգ՝ իւր անձին փոխանակ կացուցանէ» (Բ Մակ ԺԴ 26) . դարձուածքներում ունենք յորդեգիրս :

14. 3.1 «Զմեծ պատիւ սպասս թագաւորութեանն՝ [...] անարգէք» . մէկ ձեռ. ունի զմեծապատիւ ճիշտ ձեւը . այս ածականը կայ նաեւ Սուրբ Գրքում (այսուհետեւ՝ ՄԳ) :

15. 3.9-10 «Վասն պահանջելոյ վրիժուցն չարագործացն յաստիճան մահու հատանէք» Մովսէս . իմաստը պահանջում է [ի] չարագործացն , որ ձեռ-երկց մէկում կա՞յ արդեօք :

16. 3.10-11 «Որում վասն բարի գործոցն , զոր գործէր ոչ առ չարագործան , զոր եղեւ փախուստն ի նոցանէ» . Երեք ձեռ. ունեն ընդդէմած գոր-ը , որ բոլորովին անտեղի է եւ աւելորդ , քանի որ ուրիշ ստորոգեալի էլ չի վերաբերում երկար նախադասութեան մէջ , կամ չէլ նախապէս որոյ էր :

17. 3.19 «Որպէս մարքիցէ տեսանել մարդոյ զաներեւոյթ մեծութիւնն» . ընդդէմածը , որն անշուշտ միահեռ գրութեամբ է ձեռ-ում , միադիմի մարքիցէ պիտի կարդացուի մարդոյ տրականի հետ : Սխալ չէր լինի մարքից[ի]-ն :

18. 3.22 Երբէք . միշտ տրեւի է երբեք , քանի որ վերջածանցն է -եք , ինչպէս ուրեք եւ այլ բառերում : Բնագրում ընդունուել է մի-այն երբէք :

19. 6.5 «Ի մանրամաղ եւ անզաւր փռուցն առին սկիզբն հաստատել» . 5.17 եզակի փռոյ մանրամաղ , տ . 18-19 ի մանրամաղ փռուցն . այդ յոգնակին անյարիւր է եզակիներին : Մէկ ձեռ. ունի փռուցն , Երկուսը՝ փռուցն եզակիները . պիտի ընտրուէր ի փռուցն եզակին : — Ճիշտը կը լինէր հաստատելոյ սեռականը . «Որ սկիզբն առ խաւելոյ ի Տեառնէ» (Ա տ 368) :

20. 7.3-5 «Զի , զոր աւրինակ [...] վատնէ : Այնպէս եւ արարիչն» . Զի-ից առաջ , ինչպէս եւ Այնպէս-ից առաջ դրուած (:) -ը պիտի լինէր (,) :

21. 7.13-14 «Գուցէ յորժամ մարդկեղէն մտաւ կամիցիս խրմ-դրել՝ վրիպեալ դտանիցիս» . կէտագրութեան արդի կանոնները պահանջում են (,) զնել քովի փոխարէն , որ Մխիթարեան հրատարակութեանն է : (,) -ի փոխ (') է գործածուել նաեւ շատ ուրիշ տեղերում , ինչպէս 14. 6-8-ում :

22. 8.9-10 «Զփել ի վերայ թո անցանեն ի շրջին իւրեանց» . Թոռն . Բ , 4 , ծան . 29 նկատել է տալիս եւ-ի անհրաժեշտութիւնը զփել-ից յետոյ , փաստարկելով տ . 13 «որ ի վերայ մեր եւ զմեաւ շրջին»-ի եւ-ը : Եթէ որեւէ ձեռ-ում չկայ այդ եւ-ը , կարելի էր ընդ-միջարկել անհրաժեշտ ծանօթութեամբ :

23. 8.11-12 «Զէ դիւրին մտաց մերոց կալ ի վերայ ի սկզբան աշխարհիս». Թոռն. Բ, 5, Ժան. 30 իրաւամբ սեռական ունի կալ ի վերայ իրի՛ք դարձուածքում եւ բնադրում՝ ի վերայ սկզբան, առանց աւելորդ ի նախդրի. «Ի վերայ չափոցն աստեղաց կացին» (11. 18-19), «Ի վերայ չափոյ տեղեաց նոցա... կացին» (12. 5-6):

24. 8.15 Յուսմէ. Թոռն. Բ, 49 5 ունի ճիշտ յուսմէ ձեւը. եթէ սա անխտիր բոլոր Ձեռ-երում է, ուղղելի է ծանօթութեամբ: Կարծում ենք, որ կարելի է սրբադրել ձեռագրերի ակնյայտ վրիպակները, իհարկէ զգուշացնելով ընթերցողին: Չկայլո՞ն ձեռագրեր, որոնք ունենան յուսմէ: Չգիտենք:

25. 9.9 «Որ ի վերայ մերն եւ զմեաւք շրջին». յօդն աւելորդ է ըստ 8.13 «որ ի վերայ մեր եւ զմեաւք շրջին»-ի:

26. 10.6 Տուրնջեան. -ը--ով տարածուած սխալագրութիւնը պէտք է ուղղել եւ այդ ձայնաւորը դուրս հանել, քանի որ վկայուած են առանց սրբան ճիշտ գրելաձեւեր: Որոշ ձեռագրեր չունեն՞ն տունջեան ճիշտ ձեւը:

27. 12.4 «Նկարոց աստեղաց եղեն մեկնիչք». Թոռն. Բ, 8 նկարոյ, սակայն այս դոյականը դաստիարակուած Ու հոլովման է, եւ մէկ ձեռ. ունի այստեղ նկարուց ճիշտ ձեւը:

28. 12.15 «Հատուցանէ ըստ իւրաքանչիւր գործոց յաշխարհն հանդերձեալ». Թոռն. Բ, 9 եւս ունի յաշխարհն, որ պիտի լինէր յաշխարհին, ներգոյական:

29. 13.2 «Որով եմք ի կենդանիքս». Թոռն. Բ, 9 ունի քերականօրէն միակ ճիշտ ձեւն առանց ի նախդրի, որ նա ջնջել է Ժան. 22-ում զգուշացնելով, քանի որ ուղղական հոլովը չի գործածուում որեւէ նախդրի հետ: -Ս-ն յօդ փ:

30. 13.13 «Բայց զայս գիտեմք, սիրելիք, զի». պէտք է մոռանալ վերջականների շեշտը՝ սիրելիք, որ բնադրում աւելորդ է համարուել ամենուրեք:

31. 14.6 Փախչիլ. մէկ ձեռ. ունի փախչիլ ստոյգ ձեւը. վաղուց ապացուցուած է, որ դասական գրաբարում ի լծորդութեան բայերի անորոշ գերբայը վերջանում է -իլ-ով: Բնագրում, դժբախտաբար, այս ճշմարտութիւնը անտեսուել է այլուր եւս եւ միշտ:

32. 14.9 «Ինչ որ սկսանի». առատ է բնագրում, փիս որ ինչ, ինչպէս 15.6 գոր ինչ:

33. 14.13-14 «Բոռն հարեալ ունիցին զմիմեանց մի ըստ միով ազգն, որ միմեամբք փոփոխին, որ շարժին եւ անցուցանեն զմիմեանս». հինգ ձեռ. ունեն ազգք յօդնակի եւ ճիշտ թրուով ենթական յօդնակի ստորգրեալների հետ, որ տիրապետողն է ՍԳ-ի բնագրում:

34. 14. 15 «Ըստ իւրաքանչիւր շարժումն ժամանակացն» . երկու ձեռագիր ունեն ըստ-ի եղակի խնդրի ճիշտ հոլովաձեւը՝ *եղակի տրական*, շարժման:

35. 14. 19 «Բարիոք ուսաք» . երեք ձեռ. ունեն բարւոք ճիշտ գրութիւնը: Բնագրում երբեմն կայ բարւոք է, ինչպէս 89. 17, 91. 14, բայց գերակշռողը սխալ բարիոք-ն է:

36. 15. 17 «Նայեաց, տես» . ինչպէս կոչականների, այնպէս էլ բայի հրամայականի շեշտը անտեսուած է բնագրում: Յայտնի է, որ անցեալ կատարեալի եղակի երրորդ դէմքը եւ եղակի հրամայականը կարող են ձեւով նոյնը լինել որոշ քայերի համար, եւ (')-ը վը լինի տարբերակիչ նշան:

37. 16. 9-10 «Զիք ինչ, որ զնայ եւ անցանէ, եթէ ո՛չ սկիզբն իցէ դնացից նոցա» . 14 ձեռ. ունեն նորա ճիշտ եղակին ըստ ինչ եղակի: — Ո՛չ-ի շեշտն աւելորդ է. ուրիշ տողերում էլ անտեղի (') է ստացել (19. 14):

38. 16. 12 «Կարես կալ ի վերայ այնց, որ ոչ ունի կատարումն» . այնց յոգնակիի փխ անհրաժեշտ է այնր եղակին, կամ էլ ունի-ն պիտի լինի յոգնակի՝ ունին: Էջատակում ձեռագրային այլընթեքցում չկայ այս երկու բառերի համար:

39. Էջ 16-17 «Ի միտ առնուլ զպատշաճս անբեւոյքս Աստուծոյ» . երկու ձեռագիր ունեն անբեւոյքիւմ, որն անշուշտ նախապէս անբեւոյքիւմն էր, տեղական, ինչպէս Աստու[ա]ծոյ-ն: «Ծանաթք անբեւոյքիւմ Աստու[ա]ծոյ լինիցին» (Ադ 165), «Որ է պատկեր անբեւոյքիւմ Աստուծոյ» (Կող Ա. 15): Նոյն սխալը՝ 320. 2:

40. 18. 4 «Եւ զայս զի ասացի, զի ուսցուք եւ մեք զկամսն Աստուծոյ» . առաջին զի-ն, այս կէտադրութեամբ, մեզ աւելորդ է թւում. ձեռագրային տարբերակ չկայ: Գուցէ զի՞ է՝ «ինչո՞ւ», հոն-տորական հարցի ձեւով:

41. 18. 14-16 «Կէսք [...] երեւին: Որ [...] հաստատին, կան մնան [...] եւ որ աչաւքն երեւի, անդամաւք կատարի շարժումն նուազացն նոցա» . ճիշտ է երկու ձեռ-ի երեւին յոգնակին, որ յարմար է յոգնակի միւս ստորոգեալներին:

42. Էջ 18-19 «Իսկ որ արուեստոք արդեամբք հաստատին...» . սր-ը կամ արուեստոք-ն աւելորդ է:

43. 20. 16 «Զի մի ըստ միոջէ ի մի մի՛ արասցէ» . ճիշտը՝ ի մի մի, առանց (')-ի:

44. 21. 17-20 «Բնութիւն ջրոյ ընդ ամենայն երակս երկրի բաշխեալ է, որպէս յանդիման ցոլցանեն, որ ջրհորս փորեն, զի ինքեանք ի վերայ ինքեանք ի վերայ երկրի գտանին» . ճիշտ է 4 ձեռ-ի ջուրց

յողնակին, ինչպէս պահանջում են իմֆեանֆ,- իմֆեանց և գտանիմ յողնակինները: — Ի վերայ-ի փխ ճիշտ է Երկու ձեռ-ի ի վերոյ-ն. ջրերը ոչ թէ իրար վրայ են, այլ՝ իրարից վեր, իրար վերեւում, հողի տար-րեր և իրար վրայ դիպում շերտերում: — Տողատակում թէեւ չկայ, բայց իմֆեանց-ից յետոյ անհրաժեշտ է [եւ] չաղակալը: — Երկրի-ից յետոյ տեղին են 13 ձեռ-ի եւ ի մէջ երկրի քառերը: Եղնիկն էլ ունի այն միտքը, թէ ջրերը երկրի վրայ և երկրի միջում են:

45. 22.4 «Երկինք դարձեալ բնութիւնֆ գրարճրարերձ բարձանց զտեղիս ունին, և երկիր բնութեամբ զստորին կողմն սանդարամե-տաց ունի». բնութիւնֆ-ը պիտի լինի բնութեամբ, որ 2 ձեռ-ում է (մէկն ունի բնակութեամբ), ինչպէս ցոյց է տալիս նախադասութեան բնութեամբ-ը: Թոռն., Բ, 14, բնութեամբ:

46. 22.11-13 «Արդ՝ մի՛ լանդրեանցս զմեկնութիւն իւրաքանչիւր պատմութեանցն յայնցանէ, որք հաստատեցանն յաշխարհի, այլ յորոց լռեցին դիրք այնոքիւք, որ մեկնեցանն ճանաչին». յայնցանէ-ն ըստ մեզ [զ]այնցանէ «ճարանց մասին» էր, որ տողատակում չկայ. նոյնպէս և յորոց-ը [զ]որոց էր, թէեւ մի ձեռ. ունեն որոց և նրբ: Թոռն., Բ, 14, [զ]որոց: — Կէտադրական սխալներ կան:

47. 24.3 «...դրեռութիւնսն, որ ունի զդոյնս...». ճիշտը վը լի-նէր ունի[մ] յողնակին, քանի որ յարաբերեալը՝ գրմութիւնսն, յող-նակի է:

48. 24.6-7 «Ի միջոյ բառնալ գլոյնս երեւեկեացն, որ արար զթուխն...». երկու ձեռ. ունեն արարան, որ մեզ ուղիղն է թւում, յողնակի, մէկ ձեռ-ի եւ-ի հետ՝ և որ արարան, քանի որ յաջոր-դում են ուրիշ յողնակի հայցականներ:

49. 24.9-10 «Զիք ինչ, որ կայցէ մնայցէ ի գիտելոց արարա-ծոց». ճիշտն է մէկ ձեռ-ի գիտելոյ-ն՝ գիտել «գիտենալ, ճանաչել» անորոշ յերոբայի բացառականը:

50. 24.13-15 «Յէ՞ր վերայ վայցէ երկիրս կամ՝ յէ՞ր վերայ հաս-տատեալ եղեալ իցեն գիմումս սորա». ճիշտ է մէկ Զ-ի հիմումֆ-ը: Եթէ եղեալ իցեն-ը կրաւորական սեռի է, ինչպէս կարծում ենք, պա-հանջում է ուղղական հոլովով ենթակայ՝ հիմումֆ: Իսկ եթէ «հաս-տատեալ եղեալ»-ի ենթական արարիչն է, անհրաժեշտ է իցէ եղա-կին, որ երկու ձեռ-ում է:

51. 24.17-18 «Մարթէիւր [...] հաստատել վալ ի ճշդիւտ մըշ-մարտութիւն». ճիշտ է մէկ Զ-ի ի մշմարտութեանն ներդոյականը, ինչպէս պահանջում են հաստատել կալ-ը: Մէկ ձեռ. և տալ-ն ունեն հասանել, որի հետ ճիշտ կը լինէր հայցականը առանց կալ-ի:

52. 25.16 «Եւ նա, որ զնոսայն ի վեր ունի, պիտոյ էր ինչ մի, որ և պնա...». ճիշտ է կամ՝ 7 Զ-ի նմա, կամ՝ Երեքի այնմ տրականը՝

պիտոյ է միադէմիի խնդիրը, ինչպէս 26.5 «Սակայն եւ մտա պիտոյ է ինչ մի, որ եւ զնա ի վեր ունիցի»:

53. 26. 8-9 «Անպատասպարան դիւտիւքն մերովք աստանդու-քիւնքն աստակար իրացն մերոց առնեմք». ճիշտ է մէկ 2-ի աստանդուքիւն եղակի հայցականը: — Հաւանաբար աւելի յարմար է հրկու ձեռագրի «իրացն մտաց մերոց»-ը:

54. 26. 13 «Ելանիցէ մեզ դէպ քանն, որ եղեւ առ Յովք». ճիշտ է ի դէպ-ը, որ տողատակում է եւ նշանակում է «յարմար է դալիս». «Ի դէպ ելանէ նոցա աստուածական քարքառն» (Եզն 1959, 55. 13-14, 92. 13-14):

55. 27. 6 «Եթէ զիմքն իմքն ունիցի գերկիր դիւր անձն ի վեր, դարձեալ տարակուսեալ ի վարանս մտեալ խնդրիցես, թէ զհարդ-իմքն զիմքն ունիցի փ վեր՝ զայն ոչ դիտիցես». տ. 11 «Եթէ քրկիր իմքն զիմքն ունիցի ի վեր». «զինքն ինքն»-ի փխ մէկ ձեռ. ունի իմքն զիմքն, որ ճիշտն է եւ նոյնն է, յաջորդ երկու իմքն զիմքն-ի հետ: Զքրկիր հայցականը, որ տարբերակ չունի էջատակում, պիտի լինի ուղղական՝ քրկիր, ինչպէս տ. 11-ում:

56. 28. 1-2 «Զայս ածցուք զմտաւ եւ ի նոյն թեւակոխեսցուք, զի մեզ ի զգուշութիւն լինիցին». սրա —ն դիրը որպէս յօդ պիտի ընդունուի:

57. 28. 5 Փսիկեանք. դրաբարի բառաբաններն ունեն փիւսիկեան կամ փիւսկեան, իսկ Հ. Աճառեանն իր արմատական բառարանում՝ «փիւսիկեան ... որ եւ փիւսկեան». փսիկեան-ը արտասանելի չէ, թէեւ «Աւելի կանոնաւոր կ'ըլլար գրել հսիսայ» («Յերականու-քիւն հայկազնեան լեզուի», էջ 478, 2):

58. 28. 18 «Առփիւք հաստատեալ կայ». ճիշտ՝ սոփիւք, —բ-հոլովակերտով:

59. 28. 20-21 «Ի վեր հայի շարժել եւ սլերանալ, եւ ինչ, որ ծանր է, ի խոնարհ հայի ի ձգել իջանել». կա՛մ [ի] շարժել, կա՛մ [յ] ձգել: Գուցէ՛ հակ[ի]. Եզն 85. 23 «ոչ տայ վերանալ եւ ոչ ի խոնարհ հակել»: Բայց հայի 30. 9-10-ում կայ:

60. 29. 7 «Եթէ հաւանեցուցիչ թուիցին քեզ այս, որք ասացանս». անտեղի այս եղակիի փխ երկու ձեռ. ունեն քանքս, որ ճիշտ է քերականութեան համար: *Այս դերանունն չկայ. քացառուած չէ այսոփիկ-ը այստեղ:

61. 30. 7-9 «Ամենայն ինչ, որ պարզ բնութիւն է, ըստ շարժումն իւրոյ բնութեանն է յատուկ եւ ամենայն իրք, որ թեթեւ է, ի վեր հայի սլանցք իւր». ըստ նախորդի եղակի խնդիրը տրական է գոյականների եղակիում. ուստի՝ ըստ շարժման, որ երեք ձեռ-ում

է, թէեւ սրանով հանդերձ նախադասութեան առաջին մասի միտքը յստակ չէ մեզ համար: — Իրք-ի փխ նախընտրում ենք երկու ձեռ-ի իրիք սեռականը: — Հայի եղակիի փխ սպասելի էր հայի[ն] յոգնակին՝ գնացք անեղականի հետ որպէս անթակալ:

62. 30.12 «Որք չըլին եւ պատին գմիմեամբն». ճիշտն է մէկ ձեռ-ի գմիմեամբ յոգնակին. փոխադարձ անձնական դերանունները չեն կարող եղակի թիւ ունենալ:

63. 32.4-5 «Մեք մի՛ հաւանեցուք երկրորդել զայն, քանզի վնասեն». անյարիր են զայն եղակին ու վնասն յոգնակին. տարբերակ չկայ. գուցէ՝ զայն[ս]:

ՃԱՌ Բ

64. 35. 2-3 «Թէպէտեւ յոյժ վրիպեալ գտանիցիմք կատարեալ մտաց մեծապատում առաւելութեան նոցա». ճիշտ է երեք ձեռ-ի ի նախընտրել կատարեալ-ից առաջ, որով մտաց-ը դառնում է բացառական խնդիր վրիպեալ գտանիմ տարձուածքի համար:

65. 35.11-12 «Երկինք եւ Երկիր միով հաւանութեամբ միանդամայն առին զիւրաքանչիւր արարածոց». ճիշտ է 7 ձեռ-ի արարած «ստեղծում» հայցականը, փխ. արարածոց անյարիր սեռական-տրականի:

66. 35.12-13 «Երկինք ընկալան զկատարումն արարածոց իւրեանց». արարածոյ փխ արարածոց. ոչ մի ձեռ. չունի մեր առաջարկածը: Այլ ընադրերում եւս կայ արարածք «ստեղծում», բայց հաւանաբար դասական չէ:

67. Իջ 35-36 «Ծաղիկք իւրաքանչիւր մեծապայծառ երփն երփն գումոց, եւ մարդք ըստ իւրաքանչիւր անուշահոտ խոտոցն՝ եւ արմատք ըստ իւրաքանչիւր համահամն ճաշակաց». երկու ձեռ. ունեն մատք ըստ իւրաքանչիւր համահամն ճաշակաց. երկու ձեռ. ունեն մեծապայծառ-ին նախորդելիք ըստ-ը, ինչ. յաջորդ միւս երկու ըստ-երը. Թռռ. 15-ն ունի այս ըստ-ը:

68. 37.16 «Ձնոյն գիւղայն, այսինքն զնիւթն առ, ասեն, Աստուած». տ. 14-ում կայ գիւղէ, եւ այստեղ մէկ ձեռ. ունի հիւլէն. ճիշտն է ուրեմն գիւղէն փխ գիւղայն, որ ոչ մի չորովաձեւ չէ: Մի անգամ ընդմիջտ ընդունելով, որ այս գոյականի ուղղականն է հիւլէ, ինչ. 38.3 կայ գիւղէ ճիշտ հայցականը, սխալ պէտք է համարել հիւլ տալականը, որ կարողում ենք 38.1-ում:

69. 38.5 «Առանց կնքապարանց»-ի մէջ վրիպակ կայ, Երեւի, փխ կնքապարանց: Նոյնը՝ 225.6 եւ 8: Քնադրում (225.5) կայ կնքապարանց:

70. 39.9 «Սո՞քնպէս եւ ՎԱստուծոյ պարտեցիմք կարծել արդարեաւ՝ քաւ լիցիք»։ Առձեռնը չունի արդարեաւ։ Կայ արդարեւ։ Վեներտիկեան հրատարակչութիւնը չունի այստեղ արդեւ, ինչ. մի ձեռք, եւ ճիշտը սա է, որ ընադրում արդեւ է։

71. 39.19 Էստ. ոչ մի ձեռ. չունի՞ առ ճիշտ ձեւը. ա-ի առաջ է- աճականը դասական դրաբարին յատուկ է, ինչ. սովորեցնում է Մէյէն (Esquisse, էջ 124)։ 295.1-2 «Շունչ [...] ա՛ն հրաման»։ ա՛ն-ի շեշտն աւելորդ է։ 86.7 դարձեալ էառ։

72. 39.20 «Այսու բանիւք յուրացութիւն յԱստուծոյ առնէին, եւ յամենայնէ, որ...»։ ճիշտն է մէկ ձեռ-ի ուրացութիւն անորոշ հայցականը։ Ճիշտ կը լինի նաեւ զուրացութիւն, ինչ. «Ոյք առնէին զուրացութիւն, ատեցի» (Սաղ ժ 3)։

73. 41.9 «Կապեալ պապանձեցին»։ 4 ձեռ. ունեն կարկեալ ճիշտ բառը. կարկիւմ նշ. «պապանձի», որով ստացւում է հոմանիշների միատեղ տրոծածութիւն, որ սիրելի է դասական դրաբարին։

74. 42.10 Ի յաւոյ. անընդունելի է կրկնակ ի յ- նախդիրը. ի-ն միանգամայն աւելորդ է, եւ ձեռ-երում պէտք է որոնել ճիշտը։

75. 42.13 14 «Արդ՝ մնաց մեզ մի պատմութիւն, որով ցուցցէ զհանդէս առաքինութեան մտաց մերոց ի մի պատճառն, որ մնաց»։ ո՞վ է ցուցցէ ներդրածականի ձեռնական։ Ըստ մեզ՝ նախապէս էր «որով ցուցցի» [] հանդէս, որ էջատակում չկայ։ Ընդունելի կը լինէր նաեւ որ[] ցուցցէ գիւմդէս։

76 42.15-16 «Արդ՝ քանզի ոչ ասացի, թէ՛ արար Աստուած ըդ- ջուրս, ասաց, ասէ՛ «Երկիր աներեւոյթ էր»»։ ասացի-ն պիտի լինի ասաց, որ երկու ձեռ-ում է. ենթական Գիրն է։ Թէ՛-ի (՝)-ը միանգամայն աւելորդ է։

77. 42.17-18 «Իմացիս, թէ զի՞նչ էր, որով ծածկեալ էր գերկիր եւ էր աներեւոյթ»։ ճիշտն է երկիր ուղղականը, որ էջատակում չկայ, սակայն 43.2 «Ասել, թէ աւելով ծածկեալ էր երկիր՝ անման է»։

78. 45.5 «Հարին խնամ եւ հատին հաւատս ի հաւոյց Քրիստոսի»։ 10 ձեռ. ունեն խրամ ճիշտ բառը փիս խնամ։ Թէեւ էջատակում չկայ, բայց ճիշտ քայլը հատին է. ասուել է ակամ հատման, խրամ հատման։

79. 45.13-14 «Պատճառս ի վորուստ կենաց ձերոց կարկատէք ձեզ ձերոց ամմամբ»։ Ընդդռնածն անքերական, անհամաձայնութիւն է. ձեռ-եր ունեն ձերով, ձերոյին, ձերոյինդ, ձերովդ, որոնք էջատակում տ. 13-ի ձերոց-ի համար են նշուած, բայց տ. 14-ի ձերոցդ-ի փիս ճիշտ ձեւը դրանցում է, ամմամբ եղակի դործականի հետ։

86. 66 1 «**Զի ամենայնի յաջողեալե եւ երջանիկե զտղին ամենեւեքեան»**. ամենայնիւ կամ յամենայնի, բայց ոչ տրական. «**Ամենայն իրաւ յաջողեալե»** (Աթ 464), «**Յաջողեալ եղեկիւս յամենայն ի գործսն**» (Բ Մնաց ԼԲ 30): էջատակում ալլընթերցում չկայ:

87. 67. 9 «**Կցին զան յաղութած»**. Թէեւ ալլընթերցում չկայ, բայց ճիշտը կը լինէր [ի] յաղութած կամ յաղութած[f]: Յաղութած-ը գոյական է:

88. 67. 11-12 «**Քբբեւ անցանեն ընդ ամենայն գործի սպասաւորս բանին»**. ճիշտն է գործի[ս] յողնակին, որի որոշին է սպասաւորս. հմմտ. «**Լեզու էր, որ քախէր ընդ գործիսն**» (56. 6): Հրատարակիչը այս ճառի ծան. 3-ում գրել է՝ «**Հմմտ. Նախմիք, էջ 1049-1050**». եւ իրօք էջ 1050-ում Նորայր Ն. Բիւզանդացին գրել է. «**Գործիս ուղղէ եւ Հ. Արս. Բաբբ.**»: Գուցէ գործի եղակին վերիպակ է փխ գործիս: Հմմտ. «**Յաւգապատ բանից աշտպիսի գործիք պիտոյ են առ ի հաստառութիւն: Արդ՝ զինչ պիտոյ էին աշտպիսի գործիք**» (69. 6-7):

89. 69. 9-10 «**Եւ այս ամենայն, որ յաւգապատ եւ մանրապատ բանիւք պատմեցան»**. որքան էլ աւելի գիտական եւ նուրբ երեւայ մանրապատ-ը, ճիշտն է քաղմաթիւ ձեռագրերի մարմնապատ-ը, որ միանգամայն յարմարն է նախորդ յաղապատ-ի հետ: — Ամենայն-ի ենթակայ լինելու դէպքում պատահում է, որ ստորոգեալը յողնակի դրուած լինի, ինչպէս այստեղ առանց ալլընթերցման, բայց մեզ կասկածելի է լքուում, եւ մերժում ենք:

90. 70. 6-7 «**Այս բանք այսպիսեաց են, որ առեն զարարիչն կարաւ հիւղեայ»**. ճիշտ ընթերցուածը՝ այնպիսեացն, երեք ձեռ-ում է:

91. 70. 11-12 «**Նախ ինքեանք հաւանեցին միմեանց՝ լռել եւ դադարել լինելոյ հակառակ ի միմեանց**». լռել կամ դադարել բայը պահանջում է բացառական հոլովով անորոշ դերբայ, ինչպէս «**Դադարեցին ի շինելոյ զքաղաքն**» (Ծն ԺԱ 8), «**ի ծծելոյ [․․․] չիք դադար**» (82. 14-15). արդ՝ մէկ ձեռ. ունի ի լինելոյ, որ ճիշտ ընթերցուածն է: — Հակառակ ածականի վնդիւրը լինում է տրական կամ սեռական. արդ՝ փրկու ձեռ. ունեն հակառակ միմեանց, որ ճիշտն է. հմմտ. «**հակառակ իմն**» (Ա Թադ ԹԲ 15): Հենց տ. 14 «**հակառակ նոցանց լինին**», «**Հակառակ միմեանց են**» (80. 21):

92. 70-71 «**Մեք ոչ հիւղեայ եւ ոչ յայլ իմեքէ ասեմք արար Աստուած մի երկինս կամ երկուս»**. երկու ձեռ. ունեն ի հիւղեայ ճիշտը՝ բացառական, ինչպէս յայլ իմեքէ, որն ըստ մեզ պիտի լինէր յայլ[մէ] իմեքէ, որ էջատակում չկայ:

93. 71. 2-3 «**Յոյժ գերբին եւ մեկին է ճմարիտ Աստուծոյ մերոյ»**. ճիշտն է մերում, Թէեւ էջատակում չկայ, տրական: Դասական

Բնագրերում յաճախ են չլիթոլաժ ստացական արձականների եղակի
 սեռական ու տրական հոլովաձևերը, ինչպես ալյուտի:

94. 71.18-19 «Յատկատկեցաւ յերկրոյ յերկինս»։ Հլատակում որսէն արբիւր նշուած է «Կորնթ II, ԺԲ 3»։ Կէտք է «Հայերէնից վանել հոռմէական թուանշանները. տան համարը 2 է, ուր՝ «մինչեւ յերրորդ երկնից», որ հլատակում է մնացել։

95. 72.2 «2որ աստի՛». Երկու ձեռ. ունեն աստիս, որ նախըն-
տրելի է:

[illegible]

97. 72-73 «Յայնմ ձայնէ, որ միշտ անկանի ի լսելիս նոցա, գայն իրիք ինչ բարբառ ոչ կարեն լսել»։ Իմաստը պարզ է. գուցէ էր

98. 74. 17-18 «Մի՛ արկեցնե՛ մեզ աշխատութիւն իմաստունքն յու-
նաց մեկեկել զայնս, որ Աստուծոյ միայն են երկինք» . ո՞րն է յա-
րաբերական դերանուան շարահիւսարան պաշտօնը . գուցէ միջնա-
դարեան է, փիս [քե] կամ [րի] «Թէ՛ :

99. 75. 12 «Օրհնեցե՛ք զԱստուած ի հաստատութիւն զարութեան նորա»։ օ-ն վրիս աւ-ի պէտք է վրիպակ համարել։ էջատակում աս- ուած է. «Հմտ. Սաղմ., ՃԾ, 1, Ժէ, 3»։ Ժէ 3-ում բնագրի տողին նմանուող բան չգտանք։ Իսկ ՃԾ 1-ում՝ ի հաստատութեան է, եւ ոչ թէ ի հաստատութիւն, որ ուղեւորման պարագայ կը լինէր։ Ժէշտ ձեւը էջատակի մէկ ձեւ-ում է։

100. 76. 2-5 «Խ սաստիկութենէն հողմոց», որ բախին ընդ միմեանս
ամպս ի սաստիկ բռնաւոր հողմոցն, յորժամ հարկանիցին յետեր
զգոգս ամպոցն ճայթէ, հատանի ճայթիւրն որոտմանց». եղևնոցմ բա-
ռի աստղանիւր յղում է Ամոյս Դ 13, սակայն այստեղ կարդում
ես հաստատեմ գերկինս եւ հաստատեմ
հնք «Զի ահալասիկ ես եմ, որ հաստատեմ գերկինս եւ հաստատեմ
հնք»․ արժէ՞ր միայն եղվս վառի համար յղում կատարել։ —
զհողմս». արժէ՞ր միայն եղվս վառի համար յղում կատարել։ —
«Համար. “Պատկեր”

Ի սաստիկութեմն— յղում է Գ ճառի ծան. 12՝ «Համար. “Պատկեր”

1893, № 541, նորայր Բիւզանդացի, Ժննովիւթիւն Մալխասեան Հրա-
տարակութեանց Ազաթանդեղոսի եւ Ղազարայ Փարպեցույ, էջ 167
(տե'ս «Յուշարձան...»)։ Պէտք էր ընթերցողին ասել, թէ ինչ կայ

այդ երկու աղբիւրում, քանի որ ամէն մարդ չունի դրանք: Մենք ունենք երկրորդը. նշուած էլում դտանք, որ ըստ Նորայրի (որի անունն մէջ պակասում է Ն.), մի ձեռ. ունի ի սաստկութեմ, փխ տպ. ի հաստատութեմ: Միւս կողմից՝ Նորայրը պահպանել է տպ-ի յամպս, որ հրատարակչի սրբադրութիւնն է: Արդարեւ, քննական բնադրի ամպս մեզ համար ստոյգ եւ յստակ շարահիսսական պաշտօն չունի, թէեւ ծան. 13-ում ասուել է՝ «Խնչարէս երեւում է բնադրից, միմեանց բախում են ամպերը եւ ոչ թէ հողմերը՝ ամպերին»: Այս իմաստն ստանալու համար անհրաժեշտ էր ամպ[ք] ուղղականը փխ ամպս յողն. հայցականի: Առաջարկում ենք. «Ի սաստկութեմէ հողմոց, որ[ք] բախ[ե]ն ամպս, ի սաստիկ բռն[ութեմ] հողմոցն, յորժամ հարկանիցին յեթեր[ս], [ի] դոզս ամպոցն ճայթէ հատանի ճայթիւն որոտմանց»:

101. 78.4-5 «Որ մեծաւ զաւրոսթեամբ բարձր ի ձայն աղաղակէ». բարձր-ը գաւրութեամբ-ի^օ, թէ ձայն-ի որոշիչն է: Բարձր ի ձայն-ին նախընտրում ենք՝ 1 ձեռ-ի բարձրաձայն բարբառով-ը, որ կայ նաեւ Յուդ թԳ 17-ում, 1 ձեռ-ի բարձրաձայն-ը, 1 ձեռ-ի բարձր ձայնիւ բարբառոյն, մանաւանդ էջատակում չեղած ի ձայն բարձր-ը. հմտ. «Ի ձայն բարձր սկսաւ աղաղակել» (Ա Մակ Բ 27), «Ի ձայն բարձր միաբարբառ աղաղակէին», (անդ, Գ 50) եւ այլն:

102. 79.1 «Ի սահմանս յայլոց բնութեանց ջանային հասանել». յ- նախդիրն աւելորդ է, եթէ այլոց բնութեանց-ը սեռական յատկացուցիչ է, որպէս թուում է:

103. 79.1-2 «Անդունդ ի խորոց կոչէին բազում ջուրքն». մեզ համար անհասկանալի է, ի տարբերութիւն տպ-ի, «անտուստ ի խորոց կոչէին բազում ջուրքն» նախադասութեան, որ իմաստ ունի, կոչէին-ը կրաւորական է: Ձեռ-եր ունեն անդունտ եւ անտուստ, որոնցից մէկը պէտք էր ընտրել, փխ անդունդ, որ ընթերցողին բան չասող ծան. ունի վերջում (ծան. 16):

104. 79.11-12 «Որ [...] հնարազէտ տեղեակութեամբ մարքիցին հայիլ ընդ իրան». մարքիցին-ը տխալ է փխ մարքիցեմ, քանի որ բայը մարքեմ է, եւ այստեղ ներդործական սեռի իմաստ ունի: — Հայիլ-ի փոխարէն դասականն է հայել:

105. 79.15 «Ի մեր բանս չիք ինչ մտացածին ստալաւդ». ճիշտն է բանս, որ 1 ձեռ-ում է: Հրատարակիչը մեզ զարմացնում է դասական դրաբարի իր աղաղակող անտեղեակութեամբ: Գուցէ բանս վրիպակ է:

106. 83.7 «Եւ Աստուած յըշտմարանս երկրի». ճիշտն է ի շտմարանս, թէեւ էջատակում չկայ, քանի որ գոյականը շտմարան է, բաղաձայնով սկսուող: Նոյնպէս 100.7 յըշտմարանս:

115. 87.17 «Զոր ծծէ այսչափ խոնաւութեանց ջուրց» . տպւն ունի որ, սակայն, այնուհանդերձ, նախադասութեան շարահիւսութիւնն ու իմաստը մեզ համար պարզ չեն, ինչպէս շատ այլ տեղերում :

116. 88.7 Կռուիցեմ. քառարանները կռուեմ—ը յղում են կրոնիւմ—ին, որ սովորական խոնարհումն է, եւ այստեղ մէկ ձեռ. ունի կռուիւմ, որ ճիշտն է :

117. 89.10-11 «Զի եթէ յորժամ փայտ գիայտ շփի, հուր ծնանի» . տպ՝ է փխ եթէ, որ նշուած չէ էջատակում. ուրիշ տեղերէջ էլ է պարզում, որ քննական քնադրի հեղինակը լրիւ չի ներկայացրել տպ—ի այլընթերցումները: Անկարելի է գիայտ հայցականը շփի կրաւորականի հետ: Կամ գիայտի (տրական, ինչպէս «Զարկան զգետմի» յայտնի նախադասութիւնը Աւետարանում), կամ ընդ փայտի, ըստ ՆՀԻ—ի շփեմ քառայողութիւն՝ «Երժամ փայտ ընդ փայտի չփի, հուր ծնանի» (Վեցօր. ա.) :

118. 89. 16-17 «Զամենայն ինչ, որ բարեութեամբ կազմեցան» . էջատակում չկայ, բայց ճիշտն է կազմեցաւ :

119. 89.18 «Փոխէ գնացս արեգական» . ճիշտն է [գ]գնացս, որ էջատակում չկայ: 90.4 «զգնացս իւր» :

120. 90.13-14 «զբաղցունան... զքամնարունսն եւ զծանունան» . նախընտրելի է 4 ձեռ—ի զքամնունսն :

121. 90.15 «Զպղտորեալն անդրէմ թողու» . ճիշտն է անդէմ, որ ձեռագրերում է, քանի որ քողու—ն ուղեւորման հայցական չի պահանջում, եւ ոչ էլ այստեղ անդրէմ—ը «նորից, դարձեալ» է նշանակում: Նոյն սխալը կայ տողի շարունակութեան մէջ՝ «Եւ որ անդրէմ մեկնեալ մնամ՝ են աղիքն» . ի դէպ, (՝)—ի փխ (,) է պէտք :

122. 90.17-18 «Զայս ասացին ի ծով» . ճիշտն է երեք ձեռ—ի զծովէ—ն՝ «ծովի մասին» : Ասացական բայերը, ինչպէս շատ յայտնի է, գ— նախդրով քաջառական անուղղակի խնդիր են առնում :

123. 94.1-3 «Իբրեւ նոքա մարտ եղեալ ընդ միմեանս կռուիցին, մեք մինչ լուռ եւ խաղաղ մտիցիմք, լի՞ցումք տեսողք մարտին» . (°)—ներն աւելորդ են, քանի որ 93.18 «Եւ մեք անկանել յաշխատութիւն... իբրեւ գործ իմն աւելի համարիմ» : — Մինչ—ի փխ յարմար է ձեռագրերի ինչ—ը :

124. 94.12 «Այլով բանիւք» . ճիշտն է 5 ձեռ—ի այլովք—ը :

125. 94.17-95.12 «Ասացուք դարձեալ մե ընդդէմ ուրումն, որ յեկեղեցւոյ է եւ դանդաղէ [...] ասէ [95. 1, 3, 4, 8] : Եւ վասն այնորիկ, ասեմ, կոչեցաւ ծով» . ըստ նախորդ եղանակների՝ ասեմ—ը պիտի լինի ասէմ կամ ասէ, որ էջատակում չկայ :

սխալ կէտադրութիւնը խանգարում է իմաստին. պիտի լինէր՝ «Եւ ասաց, ասէ, Աստուած, "Ժողովեցին..."», ինչպէս է 125.1-ում: Էջատակում նշուած է Ծն Ա 1, 9, 10: Արդ, 9-ում կարդում ենք. «Եւ ասաց Աստուած, Ժողովեցին...», որով պարզւում է, որ ասէ-ն է պատմող Բարսեղ Կեսարացունը, եւ ոչ թէ ասաց-ը: Հմմտ. «Եւ ետես, ասէ, Աստուած, զի բարի է» (97.7):

133. 104. 7-8 «Բազմութիւնք ջուրցն ծածկեալ ունէր զերեսս նորա»։ ճիշտն է երեք ձեռ-ի բազմութիւն եղակին ունէր եղակի բայի հետ:

134. 104. 17-18 «Իսկ յորժամ դոցեն (ջուրքն) տեղի զառ ի թափ, իսկ եւ իսկ իբր սկսանին շարժիլ զնացք նորա՝ յորդեն ստիպեն յորդութիւնք քաղմութեանց նոցա»։ Նորա եղակի լի լիս, որ անյարիր է չկրկնուած ջուրքն ենթակայի հետ, ճիշտ է չորս ձեռ-ի նոցա-ն, որ քնարերի նախադասութեան վերջում էլ կայ:

135. 105. 4-5 «Ամենեքին զմիմեանս ստիպեն երազընթացք դնա-ցիւք»։ ըստ մեզ՝ երազընթաց, որ մէկ ձեռ-ում է. չենք կարծում, թէ երազընթացք-ը վերաբերի ամենեքին անթակային:

136. 105. 9-10 «Պատրաստական կային վասն խոնարհաւնաց բընութեան նոցա երթեալ հասանել ինքեանք ինքեամբք ի հարթ եւ ի միատարր տեղի»։ ըստ մեզ՝ երթալ, ինչպէս 6 ձեռ-ում: Տ. 13 «քանզի ոչ ունէին հրաման խաղալ հլանել ի կայանից անտի», Երկու անորոշ դերբայ. «Առին հրաման ժողովել հասանել» (105.15), «հասանել բանակել» (108.8):

137. 105. 11-12 «Այլ ահա պոյր նոցա հարթ եւ միատարր տեղի, եւ յառաջ, քան գիրաման»։ (,) -ներն աւելորդ են, քայց դըլ-խաւորը մէկ ձեռի գիրամանն է, քանի որ տ. 8-ում կայ «լինէր ի վերայ նոցա հրաման»։ նոյն հրամանն է: Տ. 13 «ոչ ունէին հրաման»-ի անորոշ հայցականը չլիովել մեր առաջարկած գիրամանն որդեակ հայցականի հետ. սա յարադիր բայ է, ուր սովորական է անորոշ հայցականը: Տ. 15 «առին հրաման»։ յարադիր բայ: 105.18 «հրամանաւ Աստուծոյ առին ջուրքն պղնացս իւրեանց»։ մէկ ձեռ. ունի հրամանաւ, որ նախընտրելի է նոյն պատճառով: — 106. 4-5 «Մինչ-չեւ առեալ էր յԱստուծոյ հրամանն...»։ ճիշտն է մէկ ձեռ-ի գիրամանն, գ- նախդրով, քանի որ յօդ ստացած անորոշ կամ առանց գ- նախդրի հայցական անկարելի է դասական դրաբարում: կամ էլ առին հրաման, որպէս յարադիր բայ, որ էջատակում չկայ:

138. 106. 2 «Ինքեանք յամանէ Ելանիցեն միանդամայն խաղալ»։ բացառականը նշ. «անձամբ, իրենք իրենցից»։ քաղմութիւն ձեռադրեր ունեն յամանց, որ անտեսուել է, քայց տ. 5 «ոչ շարժեցան ինքեանք յամանց ցուցանել պղնացս իւրեանց»։ նախընտրում ենք յամանց-ը,

յողնակի ենթակայի կամ ստորոգեալի հետ որպէս մակբայաբար գործածուած :

139. 106. 13-16 «Ի սկզբանէ կարգին գամ առ միմեանս գլաւնուում եւ զհասարակելն, զքերամսն եւ կացուցանել զկարգ ժամանակացն՝ բաժանմամբ անլրէպ եւ անդադար զնացիւք»։ Կենթական տ. 8 բնութեանց հասկացութիւնն է՝ բնութիւնք։ Մեզ միանգամայն անհասկանալի են կարգին գամ բայերը, ըստ որում առաջինը կրաւորական (եթէ կարգ-ի սեռ. տր. -ը չէ), միւսը՝ չէզոք, եւ յաջորդ որոշեալ երեք հայցականները, որոնք կարող են միայն ուղիղ խընդիւր լինել։ 5 ձեռ. ունեն կարգէն, որ գուցէ նախապէս կարգեն էր, ներդրածական սեռի, որով կարգարանային հայցական ուղիղ խընդիւրները։

140. 107. 7-8 «Կան արգելեալ ի պաշարանի»։ ուղղականը հաւանաբար պիտի լինի պաշարան, որ չկայ բառարաններում։ Թոռն. Բ, էջ 23, ի պաշարման, որ բացատրել է «պաշարման մէջ», յիշեցնելով, որ մէկ ձեռ. ունի ի պաշարմանի։ Ի պաշարմանը ճիշտ կարող է լինել. տ. 6-7-ում կարգում ենք «ըստ աւրինակի ուրոց (խոռոչ, փոս) եւ այլն. ՄՄ) պաշարելոց»։

141. 107. 19 «որք այսր ի վեր երեւին»։ տ. 17 «աստ ի վեր զտանել», որի աստ-ը ներդրականի նշանակութեամբ ճիշտ է, իսկ այսր-ը կամ ուղեւորման հայցականի իմաստ արտայայտող երեւին բայի հետ անընդունելի է. այլընթերցում չկայ։ Հմմտ. Եղնիկ, 1959, 94. 29 (Վենետիկ, 1826, 214) «Անդ որ ի վեր յերկինս խաւարն լինի, ուստի՞ իցէ», որի անդ ի վեր-ը ճիշտ է։

142. 108. 10-12 «Կալան իւրաքանչիւր կայեանս, որ զատեալ մեկնեցաւ [...] զետեղեցան յիւր կայանի»։ պիտի ուղէինք իմանալ, թէ ի՞նչ հիման վրայ մերթ կայան եւ մերթ էլ կայեանք բառն է ընտրւում, երբ ձեռագրերն փնտաւում ունեն թէ՛ մէկը եւ թէ՛ միւսը, ինչպէս այստեղ երեք ձեռ. ունեն կայանս փոխ կայեանս։ — Յիւր-ի փոխ նախընտրում ենք 5 ձեռ.-ի յիւրաքանչիւր. տ. 17 «զիւրաքանչիւր տեղիսն»։

143. 112. 7-8 «Իբր թէ տիրկս արկեալ զմիմեանց, ունիցին պինդ զմիմեանս»։ ճիշտն է արկու ձեռ.-ի զմիմեանք-ը, քանի որ գ- նախդրով գործիական փնդիր է առնում արկանել բայը։ «Արկան զիւրեանք զամբարշտութիւն» (Սաղ չԲ 6), «Արկին գնալաւ զլամիդ կարմիր» (Սաա թի՛ 28) եւ այլն։ 120. 7-8 «Գիրկս արկեալ պատեալ կայցէ զցամաքան»։

144. 118. 1-2 «Ինչ որ կազմեալ կայցեն ի բնութեանցն եւ անկանիցին ընդ աղմամբ»։ ինչ որ ենթական եւ կայցեն ու անկանիցին, մէկը՝ ենթական, եզակի, միւսը՝ ստորոգեալը, յողնակի, չեն հա-

մապատասխանում դասական գրաբարի շարահյուսութեան: Ինչ-ը կարող է եղած լինել ի[rp]:

145. 118. 7-8 «Իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէն ընդ գաւրութիւն իւրոյ ընկերին հաղորդեալ են»։ Իւրաքանչիւր ոք ենթական պահանջում է, որ ութ ձեռագրում է: — «Հետ» իմաստով ընդ նախընթաց հոգեկրում պահանջում է տրական՝ գաւրութեան, որ էջատակում չկայ. տ. 13-14 «Միաբանի դարձեալ եւ ջուրն ընդ աւդոյ»։ տ. 16-17 «Մերձաւոր է ջուր ցրտութեամբ ընդ երկրի եւ խոնաւութեամբ ընդ աւդոյ»։ 119. 1-2 «Կապեալ կայ ընդ աւդոյ [...] եւ հաղորդեալ ընդ երկրի»:

146. 119. 16-17 «Աստուած ոչ փթէ աչաց տեսեամբ հայի ընդ գեղեցկութիւն արարածոցն իւրեանց, այլ...»։ Աստուած հոգեկր ենթական զէպքում ճշտն է իւրոց (փխ իւրեանց), որ 5 ձեռ-ում է:

147. 119. 18-19 «Որոց յուրախարար հանգիստն իւրեանց ծածկեալ կայ գեղ վայելչութեան իւրեանց»։ Ծածկեալ կայ-ն պահանջում է ներգոյական տեղի պարագայ՝ հանգստեան, որ մէկ ձեռ-ում է, կամ յոգնակի ներգոյական՝ հանգիստն, որ մէկ ձեռ-ում է. 120. 12 «Որ ծածկեալ կայ յիմիքն»:

148. 120. 3 Նարատոց. գրաբարի բառարաններում յոգն. սեռ. — տր. — ը նարատոց (կամ նարատոց) է, ինչ. տպ-ում եւ թոռնեան, Բ, էջ 26-ում է տրագորուել:

149. 122. 12 «Ցուցից գաւրիմակ մի»։ Թոռնեան, Բ, էջ 28, աւ-րիմակ մի, որ կանոնաւորն է որպէս անորոշ հայցական մի անորոշ ածականի հետ: Այս անկանոնութիւնը հաստ ու կենտ երեւում է այլ-լուր, ինչպէս Եղնիկ, 1959, 128. 24 «ապականեալ գկոյս մի» (Վենե-սիկի տպ. էջ 296):

150. 122-123 «Ունիմ աւրինակ ի նաւաւարաց, որ թէ պականսիցէ ջուր ի ծովու, առնուն զջուրս ծովուն գաղիմ եւ գդառն»։ որ-ից յե-տոյ (,) է պէտք: Բայց այստեղ թոռնեան, Բ, էջ 28 տպ-ի որ-ի փխ ունի որոց, որ 7 ձեռ-ում էլ կայ եւ կանոնաւոր է որպէս պակասիցէ-ի խնդիրը: — Մնական են իրար զջուրս յոգնակին եւ գաղիմ ու գդառն նգակիները. բացի այդ, նոյնիսկ եթէ գաղիմ հոգակին կանոնաւոր լի-նի, գդառն բառը եւս պէտք է յօդ ունենայ, ինչպէս գաղիմ: Կանո-նաւոր է՝ կա'մ զջուրս եւ գաղի[ս] ու գդառ[իմ], կա'մ զջուր[ն] (կամ զջուր) ու գաղիմ եւ գդառն[ն]: Այս առաջարկները չկան էջա-տակում:

151. 123. 3 «Դնեն սպունդս մեծամեծս խուփս կաթսայիցն»։ Թոռնեան, Բ, էջ 28, ունի ի խուփս տպ-ի լոկ խուփն-ի փխ. բայց քանի որ կաթսայիցն յոգնակի է, եւ ամէն մի կաթսայ իր խուփն ունի, ուստի՝ [ի] խուփս ներգոյականը: Ֆնագրի սպունգս եւ խուփս կա-

157. 130. 10 «Նախնացուք աշուհհետեւ եւ ընդ մարդ ի ժամանակ ողջութեան»։ ճիշտն է ձեռագրերի ի ժամանակի ներդրականը։

158. 130. 18 «Մեկի Թիւրի ի Հիւանդութեան ջերանի յախտի»։ (,) պէտք է ջերանի-ից առաջ, նախընտրելի փոխարինելով առաջ։

159. 132. 2-3 «Բարոզն առաջի աղաղակեն, մի ի մի զդեղդեղեալ բարբառն նուաղեն»։ Ի՞նչ է նշ. մի ի մի. ապ-ի եւ Թոռնեանի, Բ, էջ 32-ի մի մի-ն նախընտրելի է։

160. 133. 1 «Բառնայ կեանք հպարտացելոյն»։ նախընտրելի է ապ-ի բառնայ յողեակին կեանք անեղական ենթակայի հետ։

161. 133. 5-6 «Նմանեցոյց մարդարէն Աստուծոյ զփառս մարդկան ծաղկի խոտոյ, որ ընդ ծաղկին անդէն վաղվաղակի խամրին»։ նախընտրելի է երեք ձեռագրերի խամրին-ն, մէկ ձեռ.՝ խամրի։ Խամրին-ի մէջ -ն- կարող է միայն յօդ լինել, բայց ի՞նչ պատճառով։

162. 134. 8-9 «Զի դրոյսս ի վեր երեւեցուցէ, եւ զարմատն ի ներքս պնդեցէ, եւ լատ Թուոյ արմատոցն...», Խ 1-ից առաջ (,) պէտք չէ, քանի որ նոյն ենթական ւ։ Նախընտրելի է զարմատս յող-նակին, ինչպէս վկայում են արմատոցն եւ տ. 12 արմատքն, թէեւ էջատակում չկայ։

163. 135. 8 «Ի երկիր անկեալ»։ ճիշտն է յերկիր, թէեւ էջատակում չկայ։ Թոռն. Բ, 36, ի յերկիր։

164. 138. 14 «Ի վնասակարացն անտի»։ կա՛մ -ն յօդը, կա՛մ յաճախ նրան փոխարինող անտի-ն աւելորդ է։

165. 139. 5-6 «Ո՛չ առ ժամայն վաղվաղակի իրբեւ եղեւ հրաման կազմեցան պտուղն ընդ բոյսսն, այլ նախ բոյսքն արձակեցաւ»։ նախընտրելի է միասին գրուած առժամայն-ը, քանի որ ժամայն-ը ածանցաւոր է։ — Այստեղ էլ, ինչպէս շատ նախադասութիւնների մէջ, կէտադրութիւնը թերի է։ — Գլխաւորն է արձակեցաւ[ն], քանի որ բոյսքն պէտք է յողեակի մնայ, հակառակ որոշ ձեռագրերի բոյսքն եղակի։ Արձակեցաւ-ը պնդէ վերլուծել է։

166. 139. 9-11 «Որպէս ուսաք ի հրամանէն Աստուծոյ՝ զնոյն կարգ ունի եւ կայ ի բնութեանն ամենայն իւրիք, որ հաստատեցաւ»։ Աստուծոյ՝-ի (՝)-ը պիտի լինէր (,)։ Դրանից յետոյ եկող բառերի մէջ գոնաւոր թէ որ-ը լինի ունի եւ կայ ստորոգեալներին ենթական. դուք իւրիք-ը պիտի լինէր [ննչ], ենթակայ. իմաստը յատակացնելու է յուն. քնադրով։

167. 141. 4 «Ապա առնի զգործանն կատարեալ»։ զգործանն հայ-ցականը անյարիւր է առնի կրաւորականի կամ կրաւորակերպ չէզոքի հետ. ճիշտն է առն[է] կամ [յ]գործանն. աղբուր է ՄԻԿ Դ 28 «Երկիրն ինքնին բերէ զպտուղ. նախ սխոտն եւ ապա զհասակն եւ ապա զգոր-

եանն *ատոք ի հասկին»* նախադասութեան զցորեանն *հայցականից* :

167ա. 143. 3-5 «Այս ամենայն վախճանի լինելն կանգնեցան կացին միանգամայն՝ միով ակնարկելով մեծազաւր զարուքեամբն» . ճիշտն է զարուքեանն, որ երկու ձեռն-ում է: Հմմտ. «ակնարկելով հրամանին յանկարծակի վաղվաղակի սկսանէր երկիր բշխել զբոյս» (141. 7-8).

168. 144. 4 «Որ ինչ պատուական էր ի բնութիւնն այն մեղ տուաւ» . ճիշտն է յազմաթիւ ձեռագրերի ի բնութեանն(ն), եւ (,) է պէտք այն-ից առաջ:

169. 147. 11-12 «Առ սէրն մարդկան հաղորդեսցուք ի բարեաւ գործովք» . ի նախդիրը չի կարող գործիական հոլովի հետ գործածուել . եթէ սլրիպակ չէ, աւելորդ է: — Նախընտրելի է երկու ձեռ-ի եւ տպ-ի բարւոք-ը:

170. 149. 10 «Կէսքն՝ պտղաբեր, եւ կէսքն՝ անպտուղ» . ճիշտն է ձեռագրերի պտղաբերք եւ անպտուղք յոգնակիները, ինչպէս տ. 11 գտնելով եւ մեկնելով, տ. 14 բազմադիմիք եւ բիրազգիք: Տ. 12-13 նաեւ «գունակ գունակ տերեւովք իւրաքանչիւր», սակայն մեղ թը-ւում է, ճիշտն է ձեռ-երի գունակ գունակ-ը որպէս տերեւովք-ի չհա-մաձայնած նախադաս որոշիչը: «Գունակ գունակ ծաղկովք» (159. 14):

171. 150. 15-16 «Քարու թէ մանկութիւն եւ ծերութիւն երեւի ի նոսա» . ճիշտն է երկու ձեռ-ի երեւին յոգնակին երկու ենթակայի հետ: Պատահում է «Կոչեցաւ եւ Յիսուս եւ աշակերտքն նորա» (ՅՀն Բ 2) տեսակի համաձայնութիւն, որի ստորոգեալի եւ շարկապուտած եզակի ու յոգնակի թուով ենթակաների շարադասութիւնը կարեւոր է: Այստեղ ունենք երկու եզակի նախադաս անթակայ:

172. 151. 11-12 «Յորժամ վարիցն առ արմատովքն երիթ պա-րարտ ի պեւկէս փայտէ, եւ վարիցի ուռն եւ մտանիցէ ի սիրտ ծա-ռոցն...»: Հրատարակութեան ենք պատրաստել Նորայր Ն. Բիւզան-դացու նամակները Վիեննայի Մխիթարեաններին: 1888 թ. մայիսի 8-ին Ստոքհոլմից Հ. Գր. Գալէմբեարեանին գրած նամակում յայտ-նում է, որ Ազաթանգեղոսի (քննական հրատ.) 67. 7 «վարել ուռնումս ստուարս» արտայայտութեան ուռնումս յոգնակի հայցականն ըստ նրան պիտի լինի ոռնումս, նոյնը նաեւ, ըստ նրան, Վեց-ի տպ-ի այս նախադասութեան մէջ, որը, նրա արտադրութեամբ, Անտոնեան Հայրերի ձեռագրում այսպէս է. «Յորժամ վարիցի առ արմատովքն ոռն (տպ. ուռն) պարարտ ի քեանկնոյ փայտէ, վարիցի ոռնն (տպ. ուռն), մտանիցէ ի սիրտ ծառոցն...»: Ուրիշ վկայութիւններ էլ բե-րելուց յետոյ նա գրել է. «Ահա այսպէս վեց անգամ ոռն գրեալ տես-նելով յերկու ընտիր գրչագիրս, հետեցուցի թէ ուրեմն եւ Ազա-թանգեղեայն ուռնումս վարել պիտի ըլլայ ոռնումս վարել ի հին եւ

յընտիր գրչագրի վանացդ»: Այս գրչագիրը Վիեննայի Մխիթարեան կրկնագիր Աղաթանգեղոսի հատուածներն են, ուր, իրօք, կարդում ենք ուռուն: Ուստի 1911 թ. մարտի 16-ին Նորայրը Հ. Ն. Ակինեանին գրել է. «Յերես 67 նորատիպ Աղաթանգեղին (քնն. հրատ. ՄՄ), տող 7, զարձեալ սխալ կը տրուի վարել ուռուն, առանց արթննալու 2 ձեւադրաց տոռուն ընթերցուածէն: Արդ՝ 23 տարի առաջ հարցուցի ի Ստոքհոլմէ Մեծ. Հ. Գրիգորիսիդ. «Իցէ՞ արդեւք ի կրկնագրի Միարանութեանդ ուռուն». եւ աղնիւ Հայրն պատասխանեց 1888 Ապրիլ 17/29 թուականաւ, թէ Ձեռագիրդ ունի «կապիճս երկաթիս ի ծուռնս նորա, վարել ուռուն ստուարս». շատ զարմացայ այս ձեր գիւտին վրայ, որուն չդիտեմ ի՞նչպէս հասաք»: Այսպիսով կասկածից դուրս է, որ Վեց-ի ուռն քառը պիտի սրբազրուի ուռն: Դարձեալ Նորայրի նամակից Հ. Գր. Գալէմբեարեանին. «Թուի թէ վերջին դարուց գաղափարողք զի մի՛ գուցէ ուռն չփոթուի ընդ ուսմիջոցէն անպարկեշտ քառին ու կամ ուռ, սկսած են տոռն գրել ուռն: Իսկ ուռն, յգ. ուռունի, յայտնի է թէ կը նշանակէ գլ coin («սեպ». ՄՄ) եւ ուռուն վարել է գլ. enfoncer des coins («սեպեր խրել». ՄՄ): Զարմանալի է որ Նոր Հայկազեանն տեսնելով թէ ի յուրարէն թարգմանութեան Աղաթանգեղի ուռն (ուռն) թարգմանեալ է սփի՛նս, գլ. coin, չէ կրցած իմանալ զստորդ նշանակութիւն քառիս»:

173. 152. 14 «Յարմաւենիս արուս եւ էգս անուանին, եւ որ էգ արմաւենին անուանի...». անուանին կրաւորականի հետ ճիշտը ձեռագրերի արուս եւ էգ գլ ուղղականներն են, ինչպէս ուղղական է յաջորդ էգ արմաւենին հոլովածեւը անուանի կրաւորականի հետ:

174. 153. 8 «Գոյ թղենի, որ անուանեալ կոչի կատաղեմիս». ուղիղն է ձեռագրերի կատաղեմի եղակին, որ վերաբերում է նոյնպէս եղակի քգեմի ենթակային կամ որ-ին: Հմտ. 154. 10 «Աւդտի թղենին քաղցուենի ի կատաղեմի թղենւոյ անտի»:

175. 154. 12-13 «Աղբի աղբի փոփոխմունք գտանին առ այն, որ հաստատեցան». յոգնակի երկրորդական նախադասութիւնը յուշում է այն, որ երկու ձեռ-ում է: Տ. 15 «Ո՞վ կարիցէ կալ ի վերայ չափոյ պտղոցն այնոցիկ, որ հաստատեցան»:

176. 154-155 «Կէսք ի պտղոյն [...] եփին արեգակամբ, եւ կէսքն ի պտղոյն ժողովեալք...». պտղոյն յոգնակին թերադրում է պտղոյն-ի փիս պտղոյն, որ մէկ ձեռ-ում եւ տպ-ում է. կէսք(ն)-ը չի կարող եղակի խնդիր ունենալ:

177. 156. 4 «Ուրոյ ոչ իցէ բարի պատմառս արարածոյն իւրոյ». պատմառս բառի -ս-ն յօդ չէ, իսկ հայցականը անյարիր է, փիս պատմառ[ն]:

178. 156.12-13 «Ածել զմտաւ գտեսչութիւն արարչին, որ սըփ-ռեալ եմ ի վերայ արարածոց»․ մեր ընդգծած ֆզակին եւ յոգնակին անյարիր են միմեանց․ երկու ձեռ․ ունեն տեսչութիւնս յոգնակին, որ յարմար է: Այս գոյականը սովորաբար ֆզակի է գործածուում, ուստի եթէ յոգնակին մերժուում է, եմ-ը պիտի լինի եզակի՝ [է], կամ որ[ոյ] սփռեալ [է], յարաբերեալ համարելով արարչին:

179. 157.15-16 «Որ ոչ գիտէ զգաւրութիւն այնմ հոգոյ, եթէ ի ծառոյ է»․ ճիշտն է երկու ձեռ-ի այնք սեռականը որպէս յատկացուցիչ որոշիչ:

180. 158.1-4 «Ի մի եւ ի նոյն խոնաւութենէ որթ, զոր ընպէն, ի գինի դարձուցանէ, եւ ձիթենի՝ յիւղ եւ ի միւսում ծառն շրջի ջուրն ի քաղցրութիւն, եւ ի միւսումն ջուր գառնայ ի պարարտութիւն»․ ըստ ձեռագրերի տուեալներին՝ սպասելի էր ի նմին խոնաւութենէ, առանց մի-ի, կամ՝ ի միոջէ եւ ի նմին խոնաւութենէ. յիւղ-ից յետոյ եւ-ն աւելորդ է. ի միւսում ծառն անկանոնութեան փխ՝ ի միւսում, քանի որ երկու անգամ միւս չի գործածուում. ջուր-ի փխ՝ նոյն ջուր, քանի որ անկանոն է նախ ջուրն, ապա ջուր:

181. 158.11-12 «Յորժամ մատնեն ի տունկան եւ առնին ի նոցանէ գնաշակս քաղցրութեան»․ ճիշտն է Երեք ձեռ-ի եւ տպ-ի առնում ներգործականը, որի վնդիրն է գնաշակս: Կամ՝ գնաշակ[ֆ]․ հմմտ. 159.6 «Առնի ամենեւին անուշարար ֆաղցրութիւն»:

182. 159.3 «Գայ հասանէ չափ, լինի ամենեւին քաղցրութիւն»․ ճիշտն է 6 ձեռ-ի ի չափ. Ժանօթ արտայայտութիւն է հասանել ի չափ (հասակի): Տ. 6 «Երբեւ հասանէ ի չափ խաղողոյն»:

183. 160.1 «Եւլք արտաքոյ, քան զչարին»․ ճիշտն է 1 ձեռ-ի եւ տպ-ի արտաքոյ-ը, քանի որ ելանել-ը ուղեւորման հայցական է պահանջում, եւ արտաքոյն է համապատասխանում գրան: Այլ գրուածքներում եւս յաճախ են չիփթուած արտաքոյն-ը, որ ներգոյականի իմաստ ունի, եւ արտաքոյ-ը:

184. 160.5-6 «Սակաւ քէ ինձ աւրս ողջոյն իւրով կատարեալ ժամուք»․ ճիշտն է մէկ ձեռ-ի իւրով յոգնակին, ըստ ժամուք յոգնակիի:

185. 161.1-6 «Կէսքն ի զարդուցն, որով աշխարհ զարդարեցաւ, ի մեր պէտս պատրաստեցաւ, կէսքն ի նոցանէ դարման անասնոց [...]: Եւ կէսքն յարմատոցն, որ քոյնն ի պէտս քոշկութեանց, եւ ի դարման ցաւոց մերոց պատրաստեցան»․ ըստ բաղմաթիւ ձեռ-երի՝ պատրաստեցան, փխ պատրաստեցաւ, ենթական կէսքն յոգնակին է, ինչպէս 2-րդ նախադասութեան վերջում: [ի] դարման, փխ դարման (մէկ ձեռ․ ունի ի կերակուր), ինչպէս Երկրորդ նախադասութեան

մէջ: (,) և պէտք եղեմ-ից յետոյ. ի պէտս բժշկութեանց-ը պատրաստեցան-ի խնդիրն է, ըստ որում ջնջելու է եւ ի-ից առաջ (,) -ը: Որով-ը պիտի լինի որով[ֆ], ըստ յարաբերեալի: 2-րդ կէսք-ը գրե-լու է (') -ով, քանի պատրաստեցան[ն]-ը չի կրկնուել:

186. 162. 1-2 «Յաճախեցէ ի քեզ սէրն Աստուծոյ արարչին քուսմ»։ ճիշտն է 1 ձեռ-ի եւ տպ-ի քոյ սեռականը. քուսմ տրականը անյարիր է Աստուծոյ՝ արարչին սեռականի հետ, եթէ երբեք արար-չին չի նշանակում «արարչի նկատմամբ»:

187. 162. 4 «Վորդուպտին ի տերեւոց ի ժամ ձմեռայնոյ»։ ի ժամ-ն ինքնին սխալ է որպէս ներդոյական, չիս ի ժամու: Գլխաւորն այն է, որ այստեղ պէտք է ժամանակ քառը տարուայ եղանակի անուան հետ, եւ ձեռագրեր ունեն ի ժամանակս ճիշտ ձեւը: Հմմտ. «ի ժամանակս զարնանուոյն հասեալք» (Ստ 332), «ի զարնանուոյն ժամանակս» (անդ, 340), «զամենայն ժամանակս ձմեռայնոյն» (անդ, 21):

188. 162. 5 «Եւ որք միշտ զտերեւան ունին, յանգգաս փոխեն դու-րեւան»։ ընդգծուած բառը եթէ վրիպակ չունի, հասկանալի չէ. քրեք ձեռ. ունեն յանգգայ, եւ տպ-ը՝ յայնգգայս, որ յարմարն է:

188ա. 162. 10-12 «Ծառ, որ կոչի միւրիկէ, որ ջրարբին եւ յոս-տին է, զի ընդ ջրարբին ջրարբի է, եւ ընդ յոստինս յոստին հա-մարի»։ ջրարբինս քացայայտ վրիպակ է անշուշտ, որովհետեւ բառը ջրարբի է, ինչպէս նախադասութեան մէջ ունենք եւ բառարաննե-րում: — Բառարաններում յոստին բառը յղում է ոստին քառին, որ միակ ճիշտ ձեւն է ըստ Հրաչեայ Աճառեանի «Հայերէն արմա-տակամ բառարան»-ի. արմատն է հնիս. ozd- «այրել, չորացնել»: Բարբառներ ունեն օստին, վոստին, վոստին: Ուստի ձեռագրերի յոստին-ը պիտի սրբագրուէր ոստին: Երկու ձեռ. ունեն յոստինսմ, -մ յօդով, ինչպէս յօդ ունի ջրարբիսմ. կա'մ Երկուսն էլ յօդով պի-տի լինէին, կա'մ առանց յօդի, քանի որ երեք ձեռ. եւ տպ-ն ունեն ջրարբիս: Նոյնը պիտի ասենք նաեւ ջրարբին-ի մասին, քանի որ յոստին-ը յօդ չունի, թէեւ չաղկապուած համադաս անդամներից չատ յաճախ միայն առաջինն է յօդ ստացած լինում:

189. 162. 13 «Որ ունիցին զդործս իւրեանց զչարութիւն յերկուս կերպարանս»։ ճիշտն է կա'մ երեք ձեռ-ի չարութեան սեռականը, կա'մ Երկուսի զչարութեան սեռականը, որի առաջ կրկնուել է զգործս յատկացեալի գ- նախդիրը: Սովորական է գործ չարութեան արտա-յայտութիւնը:

190. 163. 5 «Զոր եղաւ ի նմա»։ զարմեալ այստեղ էլ անյարիր են գոր ուղիղ խնդիրը եւ եղաւ կրաւորականը. այլընթեքցում չկայ:

191. 163. 6-8 «Եւ ի նոյն ի ծնունդ փոտոց յարմատաց եւ սեր-մանեաց եւ ծառոց եւ ամենայն աղագաց անցանէ ի վերայ մեր ըստ

առաջին նմանութեանն» . մեր կարծիքով՝ աւելորդ էն երկու ի նախ-
դիրները, եւ ենթական պիտի լինի ծնունդը: Խոսող բառից յետոյ
աւելորդ է երկու ձեռն-ի եւ: Բացի այդ, յարմարող բացառականը
պիտի լինի սեռական, ինչ. սերմանեաց, ծառաց եւ ազգաց:

192. 164. 2-3 «Զի տնկեալ լիցուք ի տան Տեառնն աւ ի դաւիթս
սուրբ Աստուծոյ մերոյ» . եթէ սուրբը ի գաւիթս խնդրի ետադաս
որոշիչն է, ապա երկու ձեռն-ի սուրբս յողնակին է ճիշտ, կամ 1 ձեռն-ի
եւ տպ-ի սրբութեան սեռականը: Զենք կարծում, թէ սուրբը Աս-
տուծոյ յատկացուցչի որոշիչն է. նոյնիսկ այս դէպքում կը լինէր
սրբոյ, որ էջատակում չկայ:

ՃԱՌ 2

193. 165. 7 «Կէտ եղեալ ժամանեցես ամենեքեան» . յողնակի
ենթականով եղակի ստորոգեալը հաւանաբար վրիպակ է, մանաւանդ
դէմքերն էլ տարբեր են. յամենայն դէպս երկու ձեռն-երի ժամանե-
ցեմը մնացել է էջատակում:

194. 166. 7-8 «Զիմ բանքս քննիցէք, թէ վրիպեցէ ելցէ ար-
տաքս» . ձեռն-եր ունեն բանս, բանս, բանս . ճիշտն է բան-ս եղակին,
ըստ յաջորդ եղակի բայերի:

195. 166. 9-10 «Գուցէ անցից ինչ իւրիք ի պատշաճից ճշմարտու-
թեանն եւ զանցանիմ իմ վնաս [...] մի՛ լիցի» . եթէ ճիշտ ենք հաս-
կանում, էջատակում ձեռագրեր ունեն անցից զանցից կամ զանցից,
որ ճիշտ է, ինչպէս վիճայում է զանցանիմ բայը գ- նախաբայով:

196. 167. 13-15 «Լէ՛ր [...] տեսող պէսպէս տեսեանց՝ երեւելի
արարածոցս, որ [...] հաստատեալ կայ» . էջատակում չկայ, բայց
արարածոցս, որ [...] հաստատեալ կայ» . էջատակում չկայ, բայց
ճիշտն է կամ յողնակին, նոյնիսկ եթէ արարածոցս անեղական է «ա-
րարչագործութեան» իմաստով:

197. 169. 8-9 «Տոբիչ այնմ կենաց, որ հանդերձեալն է յաշխարհի
մշտնջենակաց» . այնմ-ի փխ 6 ձեռ. ունեն այնց սեռականը, որ ճիշտն
է կենաց անեղականի հետ. ըստ կենաց յարաբերեալի՝ որ-ն ունի
յողնակիի իմաստ, եւ 6 ձեռ. ունեն ճիշտ են յողնակին: Էջատակում
չկայ, բայց նախընտրելի է յաշխարհ[ի]ն ներդոյականը:

198. 169. 16 «Ժամանակեայքս այսպէս վայելուչ եւ դեղեցիկը
իցեն» . ոչ մի պատճառ չկայ՝ վայելուչ ստորոգելիական վերադիրը,
ի տարբերութիւն միւսի՝ գեղեցիկի, եղակի մնայ. մէկ ձեռ. ունի
վայելուչ ճիշտ յողնակին:

199. 169-170 «Զի թէ. մեծութիւն չափոյն երկնից մեծասքանչ
դարմանալեալք անցանն ըստ միտս մարդկան, որ կան մնան եւ ոչ
անցանեն, ո՞ր չափ եւս առաւել» . նախադասութիւնը սկսւում է Զի-ով

եւ վերջանում առաւել-ով. հասկանալի չեն վերջաւորութեան հարցումը եւ սկզբի Զի-ի պատճառը: — Ո՞ր քառն է անցանքն յոգնակիի ենթական:

200. 172.9-14 «Ոչ ունի ճարտարութիւն մեր քանիս ճախարակեայ քոլորեալ լեզուաւ, եւ ոչ բարբառս՝ վերնազարդս, այլ ունիմք բանս յայտնիս, ոչ պաճուճադարդ, անաւգուտ բարբառովք, այլ ուրախարարք եւ հանգուցիչք ճառիւք, որոց ոչ ի բարբառոց է դեղ վայելչութեանց իւրեանց, այլ ի մեկնակ ճշմարտութենէ անտի ունի պատուր փառաւորութեան իւր»։ սկզբում եթէ ենթական փառաւորութիւն գոյականն է, ինչպէս յուշում է ունի եղակին, ապա երեք ձեռագրի բանս հայցականն է ուղիղ խնդիրը. իսկ եթէ քանիս ուղղականն է ձեռնական, ապա ունի եղակին պիտի լինի ունին, որ չենք կարծում, եւ էջատակում չկայ: Ճախարակեայս յոգն. հայց. որոշիչը ջոյց-է տակիս, որ ճիշտ է քան յոգնակի հայցականը որպէս ուղիղ խնդիր: — Եթէ ուրախարարք եւ հանգուցիչք ածականները մտնիւք յոգնակի գործիականի նախադաս որոշիչներն են, ապա ճիշտ են էջատակի ուրախարարք եւ հանգուցիչ Կղակինները. իսկ եթէ քանիս ուղիղ խնդիր (յոգն. հայց.) Կտադաս որոշիչներն են, ապա պիտի լինէին լրիւ համաձայնած, որ չկայ էջատակում: — Ո՞րն է ունի-ի ենթական. որպէս յոգնակին, որի յարաբերեալն ըստ մեզ մտնիւք է, թեւադրում է, որ ճիշտ է էջատակի երկու ձեռագրի ունին յոգնակին, ըստ որում նախադասութեան իւր վերջին բառը պիտի լինի իւրեանց. առանց այս էլ, աւելի ճիշտ է էջատակի իւրոյն ըստ փառաւորութեան սեռականի:

201. 173.18-20 «Սոյնպէս են այլք, որ ի մէնջ ասացաւ, եւ Աստուծոյ զաւրութեամբն կարգեալ կան»։ որ-ի յարաբերեալն է այլք յոգնակին, ուստի՝ ասացան, որ ձեռագրեր ունեն էջատակում: Ճիշտ է կան յոգնակին: Կամ էլ որ-ը նախապէս որ[պէս] էր, որի դէպքում ճիշտ կը լինէր ասացաւ Կղակին որպէս միադիմի:

202. 174.3-4 «Թեւեւս ասիցէ ոք, թէ մարքիցէ ի նոցանէ մեկնել ի միմեանց»։ ճիշտն է մարքիցէ [] նոցա. նոցա-ն էջատակում է. էջատակում է նաեւ ի, որի իսկութիւնը յայտնի չէ:

203. 174.6-7 «Զոր ի մեր ձեռս առեալ է եւ մեք իշխեմք գնացան, որչափ կարող ամք ամեմք զմտաւ մեկնել»։ ստեալ-ի փխ նախընտրելի է ճ ձեռ-ի տուեալ-ը (մէկն էլ ունի տեալ), ներդործական սեռի, եւ տուեալ է-ի ենթական իրականում Աստուծաւ է: — իշխեմք գնացան-ն հասարակ զրաբան էլ չէ. ձեռագրեր ունեն անել եւ գործնուն. ճիշտը մեզ թւում է «իշխեմք անել գործնուն գնոցանէ»: — (,) է պէտք է-ից եւ նմ-ից յետոյ:

204. 174. 16 «Զոր ասէ՛ Սաղմոսին, թէ՛ ...»։ Ճիշտը կը լինէր [ի] Սաղմոսին կամ Սաղմոս[ի]ն, ներգոյական կամ ուղղական, որ էջատակում չկայ։

205. 176. 1 «Յստակ իցէ՛ երկինք յամպոյ»։ իցէ՛ հզակիի հետ ճիշտն է մէկ ձեռն-ի երկինք հզակին։ Զկայ իցեմ յոգնակի էջատակում, որպէսզի երկինք ձեռնական արդարանայ, որքան էլ անեզական լինի։

206. 177. 2-3 «Լուսաւորքն մեկնել զտիւ հւ զգիշեր հաստատեցան, հւ վերադոյնն ասէ ի ինն զլուսոյն առաջնոյ»։ մեր կարծիքով՝ «ասէ [] ինն [] լուսոյն առաջնոյ», այսինքն՝ «ասում է, թէ՛ նախ լոյսն է եղել (կամ ստեղծուել)» նախքան լուսաւորները։

207. 177. 10-11 «Զի գտուերմ, զոր ի տուէ տեսանեմք, սոյն է հւ ի խաւարմ, որ լինի ի գիշերի»։ գտուերմ հայցականի փիւ, որ ոչ մի ստորոգեալի ուղիղ խնդիրը չէ, պիտի լինի ստուերս, փակի ուղղական (— սօգով), որ էջատակում է։ — Ի խաւարմ, եթէ՛ ներգոյական է, պիտի լինի ի նախդրով փակի տրական՝ ի խաւարի[ն], քանի որ խաւար գոյականը ի հոլովման փ։ Իսկ եթէ՛ ուղղական պիտի լինի որպէս վերադիր, ի—ն ասելորդ է։

208. 177. 19–178. 1 «Ոչ այլ ինչ է գիշերն, այլ ստուեր տարերցս լուսոյն, զի որ ինչ կայ ընդ երեսաց լուսոյն, նա է պատճառ երեւելոյ խաւարին»։ զարմանալի է, որ գիշերը, իբր, «ստուեր տարերցս լուսոյն» է։ տարերցս լուսոյն-ի փիւ ձեռագրեր ունեն արարածաց, որ մեզ ճիշտն է թւում։ 178. 2—ում կարգում ենք՝ «նոյնպէս լինի հւ գիշերն ի մտանել լուսոյն» հւ տ. 5—ում՝ «խաւար փախստական լինի յերեսել լուսոյն», որոնցից երեւում է, որ գիշերը «լոյսի տարերի ստուերը» չէ։ — Անհասկանալի է ընդ երեսաց արտայայտութիւնը քերականութեան՝ ընդ նախդրի հւ երեսաց-ի հոլովի տեսակէտից։

209. 181. 1-3 «Երեւալքայ ժամանակի յորժամ յստակ հւ պարզ հւ վճիտ երեւացի զյստակ պարզոյ յայտ առնէ» (լուսին)։ էջատակում կայ յերկոյնայ, որ հաւանաբար ճիշտն է երկոյնայ բառի տեսակէտից, փիւ երեւալքայ։ ինչ վէ լինի, յ— նախդիրն անհրաժեշտ է։ Ժամանակի տրականի փիւ անհրաժեշտ է եզակի ներգոյական։ — (,) է պէտք երեւացի-ից յետոյ։

210. 181. 13-14 «Մի՛ ելցէ ի տանէ Բրթալ աշխատել բփայտզ կամ յանձրեւածին ժամանակի»։ էջատակում չկայ [ի] նախդիրը, որ անհրաժեշտ է՝ ժամանակի տրականի (ներգոյականի) նախադաս որոշիչ բփայտզ ածականի առաջ, ինչպէս երկրորդ նախադաս որոշիչը՝ յամմարեւծին, ստացել է յաջորդ ժամանակի-ինը։

211. 182. 8 «Աստուածային բանն»։ մէկ ձեռ. հւ տպ-ը ունեն աստուածեղէն, որ դասականն է, քանզի դասական գրաբարում

«Ային ածականի մասնիկին տեղ դէմ, ւոր, կամ կը դործածուի: 2. օր. Աստուածեղէն, մարդկեղէն, ո՛չ թէ՛ աստուածային, մարդկային» (Թոռն., հատ. Բ, Քանի մը տեղեկութիւն, էջ 18): Տող 13՝ «աստուածեղէն գրոց»:

212. 182. 14-15 «Վիճակը իմն, ասեն, բաժանի ի նոցանէ». ճիշտն է ձեռագրերի բաժանին յոգնակին՝ ըստ վիճակի յոգն. ենթակայի:

213. 184. 1-3 «ի գիտողաց գաստեղագիտութեան եւ ի մեկնչաց յաստեղատանցն, ուստի զծնունդն բաշխեն բաղում իրք վրիպեն». գոյականաբար դործածուած ենթակայական դերբայների խնդիրը սենականն է. «Ոնդիր սեռի ամէնքն ալ հաւասարապէս սեռական կ'առնուն՝ իրքեւ թայի մասն» (Վ. Չալոյի.—Այտն., Քեր., 415, Դ). ուստի՝ [] աստեղագիտութեան: Հմմտ. «Իրադէտը իրացս ախոցիկ» (209. 5-6): Բացի այս, բնագրով պէտք է ստուգել, թէ ճիշտը որոշ ձեռագրերի գտաղաց կամ գտողաց—ը չէ՞: — Յաստեղատանցն բացառականը՝ հնարաւոր չէ ի մեկնչաց անդամի կամ բառի հետ. եթէ բառը ճիշտ է, պիտի լինի նոյնպէս սեռական: Բայց ձեռագրեր ունեն աստեղագիտացն եւ աստղագիտացն, որ պէտք է ստուգել բնագրով: — Զծնունդն փակիի փխ յարմար է ձեռագրերի զծնունդն [] յոգնակին, քանի որ խօսքը մարդկանց ծնունդներին է վերաբերում: — Բաշխեն—ից յետոյ (,) է պէտք:

214. 184. 6 «Անպէս մասունս կոտորեցին զրոպէսն». ձեռագրեր ունեն պէպէս ու այնպէս եւ ի նախդիր. սա անպայման պէտք է՝ «ի մասունս կոտորեցին զրոպէսն»:

215. 184. 7-8 «Ձոր առաքեալն ասէ, եթէ՛ “յանկարծակի իրր գալան թաւթափել”». էջատակում նշուած տեղում՝ 1 Կորնթ., ԺԵ, 52, տպագիրն ունի յակամ ճիշտ ձեւը. յակամ քաւթափել—ը յայտնի արտայայտութիւն է:

216. 184. 9-10 «Որ ծնանի յայն ի մի, ասեն, յընդադաւտ որպէս ժամուն». յայն ի մի—ն անհասկանալի է. մէկ ձեռն—ի յայնմ ներդոյականը յարմար է, իսկ ի մի—ի փխ ձեռն—եր ունեն միայն, որ նոյնպէս յարմար է: — Ըստ ՆՀԲ—ի՝ ընդ աղաւտ—ը մակբայ է «մօտաւորապէս». բայց եւ ածական է յետդասական վիկայութիւններով, որով կարելի էր ենթադրել թէ նրա յ— դիրը ժամուն տրականի (°) նախդիրն է, որով կը ստացուէր ներդոյական, բայց որպէս—ը խանդարում է. ասելի յարմար է «[] ընդ աղաւտ որպէս [ի] ժամուն»: Յայնմ—ը հաստատուում է տ. 11—ի «որ ծնանի ի միւսումն» ներդոյականով:

217. 184. 13 «Շրջի տուն ի տանէ աւ րեղի ի տեղուջէ». թէեւ էջատակում չկայ, քայց ըստ մեղ ճիշտն է «[ի] տուն փ տանէ» եւ

227. 190. 14-15 «Կէսքն երազընթաց դնացիւքն հասանեն զմիմեանս» . էջատակում չկայ, բայց ճիշտն է [ի] (կամ առ) միմեանս . հասանել չէ՞ղոք բայը որոշեալ հայցականով դրուած ուղիղ խնդիր չի առնում :

228. 190. 18 «Զաւրութիւնն իմն մեծ ունին գնացք նոցա» . իմն անորոշ ածական որոշիչ ունեցող անդամը չի կարող միաժամանակ որոշելիութեան նշան —ն յօդն ստանալ, ոչ էլ անորոշ (կամ գ— նախդիր չունեցող) հայցականը կարող է յօդ առնել . ուստի՝ զաւրութիւն[] իմն, հայցական :

229. 195. 4 «Մեկնութիւնն նշանացն եղեւ կատարումն առաջին բանիւքն» . ճիշտն է մէկ ձեռն—ի եւ տպ—ի մեկնութեան, իսկ մէկ ձեռն . էլ ունի մեկնութեանն, որ պոնէ տեռական հոլովի տեսակէտից ճիշտ է : Կատարումն բառը գոյական է, եւ բնադրի «Մեկնութիւնն... վերջ եղաւ»—ը հայերէն : էէ :

230. 196. 4-5 «Մեծասքանչ զարմանալեալք բաժանին կարգ ժամանակացն» . ճիշտն է 7 ձեռն—ի կարգ յոգնակին բաժանին յոգնակիի հետ :

231. 202. 1 «Ճի վերայ ամենայնի մասանց աշխարհիս ցուցանէ զծաղումն» . ճիշտն է երկու ձեռն—ի ամենայն—ը, որ մասանց—ի նախադաս որոշիչն է եւ պէտք է անհոլով կամ ուղիղ ձեռով մնայ :

232. 202. 3-4 «Որ քնարեալ իցեն անդ յաշխարհն Հնդկաց եւ կամ աստ ի Բրիտանիա աշխարհիս» . յաշխարհն հայցականը պիտի լինի տպ—ի յաշխարհին ներգոյականը, ինչպէս թելադրում են անդ, աստ եւ ի... աշխարհիս, ինչպէս «ի ասորին աշխարհին հարաւոյ բնակեալ իցեն» (214. 10-11) :

233. 202. 4-8 «Միակշիռ տեսանեն զծագելն արեգակամն, զի ոչ յորժամ գտանէ առ արեւմտեայս մուագի ինչ ի մեծութենէ անդի առ առեւելեայս եւ ոչ յորժամ ծագէ առ բնակչաց արեւելեայց թերի ինչ եւ պակաս Բրեւեցի բնակչացն արեւմտեայցն» . բնադիրը կադմողը յաճախ նախընտրել է արեգակն գոյականի —ն յօդն ստացած ձեւերը, էջատակում թողնելով անյօդները, մինչդեռ հակառակը պիտի լինէր : — Գտանէ—ի փոխ 4 ձեռն . ունեն մտանէ, որ ճիշտն է, ինչպէս յուշում է ծագէ—ն : — (,) է պէտք մուագի—ից առաջ : — Առ բնակչաց արեւելեայց—ում բնակչացն աւելորդ է, եւ քանի որ «մօտ» նշանակելու համար առ նախդիրը պահանջում է յոգնակի հայցական, ինչպէս նախադասութեան մէջ առ արեւմտեայս, ուստի պիտի լինի առ [] արեւելեայց[ա] : — Ինչպէս արեւելեայց—ը, որից յետոյ՝ [,], յօդ չունի, աչքպէս էլ արեւմտեայցն պիտի լինի առանց յօդի, ինչպէս ձեռագրերում և ըստ էջատակի : — Բնադրում գերեշխողը անտի—ն է, իսկ այստեղ կայ անդի, որ դասական ուղղադրութեամբ էէ :

234. 202. 11-12 «Մի՛ քան դժգոհ կանգնոյ միոյ երեւի չուրջանակի շրջան նորա տեսողացն, կարծեսցուք, թէ այնչափ միայն իցէ»։ մի՛-ից յետոյ անհրաժեշտ է ձեռագրերի վասն զի-ն, որ ենթադրել է տալիս կարծեսցուք-ը։

235. 203. 13 «Հանդերձ եզնոյաւն, որ վարիցն զնոսա»։ Թոռն., Բ, էջ 56 «Հանդերձ եզնոյաւն որ վարիցէն», որ միակ ճիշտն է, եզակի. դուցէ վարիցն-ը վրէպակ է։ — Բնագրակազմողը եզնոյաւն բառի ծ. մէջ գրում է՝ «Սրբադրութեան մանրամասները տե՛ս Մուր., էջ 231-233», ուր, սակայն, յիշատակուած է Թոռն., Բ, էջ 56-ի եզնոյաւն, որի ծ. մէջ (ծ. 3) ասուած է՝ «Դրինք ըստ այլ օր. եզնոյ, ի, աւ, եզնարած, անդէորդ»։ Բացի այդ, Կ. Մուրադեանն իր նշուած աշխատութեան էջ 231-ի ծ. 59-ում ասել է՝ «ՆՀԲ, Ա, 647: Բառարանագիրները եզոյ ձեւն են բացատրում, տեքստում եզնոյ է»։ պի-րանագիրները եզոյ ձեւն են բացատրում, տեքստում եզնոյ է»։ աի ասուէր, որ Առձեռն բառարանն ունի եզնոյ/եզոյ քառայոյուածը։

236. 205. 9-10 «Թորժամ երեւեսցի եւ տարածեսցի ի վերայ աւ-դոյ զլոյսն»։ մերժուել է տպ-ի տարածեսցէ ճիշտ ձեւը. տարածել կամ տարածանել՝ բայը ներգործածել խոնարհում ունի, եւ այստեղ ներգործական սեռն է անհրաժեշտ, որի ուղիղ խնդիրն է զլոյսը, կամ էլ՝ տարածեսցի... []լոյսն։

237. 205. 11-12 «Որ ի նորա Հանդիպութիւն կարկառեալ յառեալ հայեցին»։ հայեցին-ը, եթէ մրիպակ է (փխ հայեցին), բացայայտ սխալ է, քանի որ կայ հայիմ բայ, ի խոնարհման, եւ որ թէ *հայիմ։ սխալ է, քանի որ կայ հայիմ բայ, ի խոնարհման, եւ որ թէ *հայիմ։ Զեռագրեր ունեն հայեցին եւ հայեցին, որոնք խոնարհման տեսա-կէտից ճիշտ են։ Իսկ տպ-ի հայեցին-ը նշուած է էջնապակում։

238. 206. 2-5 «Եւ ուստի կարող էր [...] շուսուորել, եթէ ոչ զի [...] արձակէր»։ ուստի-ն պիտի լինի ուստի, ինչպէս տպ-ում է եւ Թոռն., Բ, էջ 59։

239. 206. 15-18 «Ոչ Հանապազ լիով երեւի լոյսն իւրոյ մեծու-թեան, ալ երբեմն կատարեալ չի թողն քոյրակաւ երեւի լոյսն թեան, եւ երբեմն պակասեալ եւ մաշեալ ի լուսոյն»։ ձեռագրեր եւ իւր, եւ երբեմն պակասեալ եւ մաշեալ ի լուսոյն»։ ձեռագրեր եւ իւր, եւ երբեմն պակասեալ եւ մաշեալ ի լուսոյն»։ Թոռն., տպ-ը ունեն «երեւի լուսին ի լոյսն իւրոյ մեծութեան», որ Թոռն., Բ, էջ 59, ծ. 33-ում մեկնաբանուել է «փխկ. լուսով իւրոյ մեծու-թեան»։ Արդարեւ, լուսին ենթական անհրաժեշտ է, քանի որ հե-ղինակին վայել էր ասել «լոյսն... երեւի... երբեմն պակասեալ եւ մաշեալ ի լուսոյն»։

240. 207. 13-15 «Թորժամ առ սակաւ սակաւ սկսանի լուսինն պակասել, մաշի պակասի սպառի եւ ամփոփի, զի յայսմ կերպարա-նաց լուսնի առցուք խրատ»։ երկու ձեռ. ունեն յայս, որ նախապէս յայս[ց] էր, ըստ կերպարամաց-ի, որը յոգնակիւմէն որոշիչ է պա-հանջում, նոյնիսկ եթէ անեզական է, բայց այստեղ յոգնակի է,

քանի որ ներկայացնում է լուսնի փոփոխությունները: Տ. 21-ում կարդում ենք կենաց մերոց, յոգնակիաձեւ մերոց, անեղականի հետ:

241. 209. 5-10 «Իրադէտք իրացս այսոցիկ այնոցիկ են, որք ընդ լուսով լուսնին ննջիցեն, զի առաւել լսոնաւութիւն լինի ի գլուխս նոցա»։ մէկը կարող է ննջել լուսնի լոյսի տակ եւ կրել հեղինակի նշած հետեւանքը, բայց դրանով դեռ «Իրադէտ իրաց» չի դառնայ: Նախընտրելի է Թոռն., Բ, էջ 61-ի «Եւ (որք) իրադէտք իրացս այսոցիկ են՝ ասեմ, որ ընդ լուսով լուսնին ննջիցեն, առաւել լսոնաւութիւն լիցի ի գլուխս նոցա»: Ուստի իրադէտներն են ասում, թէ ի՛նչ է տեղի ունենում:

242. 209. 19 «Ամպ վի վերայ ամպոց դիզանին»։ մէկ ձեռ. եւ տպ-ը ունեն ամպի, որ միակ ճիշտն է դիզանին յոգնակի ստորոգեալի հետ:

243. 210. 4 «Մերձաւորք եւ սահմանակիցք են ի նեղուցս»։ ընդ-դէմաձը քնադարկադմողի սրբադրութիւնն է ձեռագրերի եւրոպաց-ւոց-ի վիւ. պիտի նկատենք, որ նախորդ երկու զոյականները, թէեւ ստորոգելիական վերադիրներ, տեղական հոլովով խնդիր են պահանջում. թէ չէ՝ կը ստացուի, թէ մերձաւոր եւ սահմանակից են նեղուցներում:

244. 211. 10 «Յայսմ փոփոխս, որ պատմեցաւ, ածցուք զմտաւ զմեծամեծ գործս Աստուծոյ»։ տ. 4-5-ում հեղինակն ասել է «բա-զումք այնք են, որ մնացին ի մէնջ» առանց պատմուելու. ուստի նա շատից՝ քիչ, փոքր քան է պատմել իր ճառում: Շարահիւսու-թեան տեսակէտից ի՞նչ կապ կայ յայսմ, փոփոխս եւ պատմեցաւ, եզակի ու յոգնակի, ձեւերի միջեւ: Ածցուի գմտաւ-ը բացառական խնդիր է պահանջում: Ձեռագրերի տուեալների հիման վրայ վերա-նայելի է շարահիւսութիւնը:

245. 212. 1-5 «Բայց անհամ եւ սնոտի պատմութիւն, որ իբրեւ զբարբանջ ծերութեան զառանցելոյ անկելոյ ի մտաց իցեմ, ան-չափ ծաղու եւ արհամարհանաց արժանի եմ, զի ամենայն ումեք յայտնի եւ երեսելի է, զի ի ստեղծուածոյ մտաց կարկատեն զստա-յաւդ պատմութիւն»։ յոգնակի ստորոգեալները պահանջում են յոգ-նակի պատմութիւնի եւ պատմութիւնս, որոնք ձեռագրերում են: Ձենք կարծում, թէ յոգնակի քայերը մարդկանց են վերաբերում:

ՃԱՌ Է

246. 217. 4-5 «Որ թռչիցին ընդդէմ հաստատութեան երկնից ըստ ազդի իւրում»։ էջատակում չկայ, բայց ճիշտը մեզ թւում է իւր[եանց], ըստ ենթակայի եւ ստորոգեալի յոգնակի թուի: Ծն Ա.

20-ում (աղբիւրը) չկայ «բայտ ազգի իւրում»: 219, 2-3 «Բղխեսցեն ջուրը զեռուն կայտառ, չունչ կենդանի ըստ ազգի իւրում», որ ճիշտ է եզակի խնդրի հետ:

247. 218. 2-6 «Ճեպեաց եւ զսակաւանիստ ծովակս՝ բղխել եւ անեցուցանել, եւ ի միջոյ ամենայն խոնաւութեան բղխեաց կենդանութիւն՝ աղբի աղբի թռչնոց երկնէր ծնանել: Ծնանի եւ ծով պէս-պէս աղբս եւ կեպարանս ղուղակաց և զազանաց». հաւանաբար՝ երկնի, քանի որ ունենք «ծնանի և ծով» առանց երկնելու: Նոյնիսկ այս բայի դէպքում երկնէր-ը պիտի լինէր երկնել, ինչպէս ծնանել: Տպ-ն ունի յերկնէ:

248. 218. 12-15 «Ամենայն ջուրը [...] ազգս զեռնոց յիւրաքան-չիւր խոնաւութենէ բղխէին, որոց ոչ թիւ լինէր եւ ոչ համար՝ բովանդակէին». որն է բովանդակէին-ի ենթական՝ արդեօ՞ք ջուրք, թէ՞ որոց-ի լուծւածն որք-ը: Ի՞նչ է նշանակում (')-ը: Ձեռ-եր ունեն բովանդակէր, որի ենթական կը լինէր համար-ը: Երկու ձեռ. ունեն համարով, որով՝ «եւ ոչ համարով բովանդակէին» (երեք ձեռ. բաւանդակէին): Գոնէ պիտի գրուէր համար առանց (')-ի որպէս սղիշ խնդիր:

249. 219. 14 Զկոկորդիոս-ի Լ-ն դասական չի կարող լինել. ձեռագրեր ունեն դ-ով ձեւեր: 220. 3 դիփիմք, որի Լ-ն պիտի լինէր դ, թէեւ էջատարում չէ, բայց 224. 6-ում մէկ ձեռ. ունի դեղիփիմք ճիշտը, ք-ով եւ դ-ով:

250. 222. 10-12 «Մարմին կարաւտ է դարմանոյ աւղոյ, որ մըտանէ միախառն խառնուածով, եւ լինի իբրեւ կերակուր ի կենդանութեան». ճիշտն է՝ ձեռագրերի ի կենդանութիւն հայցականը «կեան-նութեան». ճիշտն է՝ ձեռագրերի ի կենդանութիւն հայցականը «կեան-քի համար» իմաստով: Ի հարկէ օղը մարդու կեանքում կամ կենդանութեան ժամանակ է պէտք, սա տարրական է. հեղինակի միտքն այն է, որ օղը կենդանութեան համար է՝ առ ի կենդանութիւն:

251. 224. 1 «Ի սիկս գետոց և յատակս ծովակաց ի խորս տեղիս լինին». ճիշտն է [ի] յատակս, թէեւ էջատարում չկայ. ոչ մի լուրջ պատճառ կայ, որ յ- տառով սկսուող գոյականների ներդոյականը ինչ նախդիր չստանայ: — Ճիշտն է նաեւ խոր եզակին, որ ձեռագրերում է, քանի որ նախադաս որոշիչը չի համաձայնում յոգնակի հայ-ցական որոշեալի թուին:

252. 224. 18 «Որ միշտ ի ծով աշխատեցին». ճիշտն է ձեռագրերի ի ծովս կամ ի ծովուն ներդոյականը, քանի որ ծով-ը ՈՒ հոլովման է:

253. 225. 3-4 «Ձամենայն աւուրս կենաց իւրոյ ի խոնաւ բնութեան հանեալ իցէ». ճիշտն է չորս ձեռ-ի իւրոց-ը կենաց անեզականի հետ, թէեւ սա եզակիի իմաստ ունի: Տե՛ս դիտ. 223, 240:

254. 225. 15-16 «Եւ այսր ամենայնի խառնադանը ղեռնոց ոչ մի բարք եւ ոչ մի քնութիւնք է»։ Եթէ այսր ամենայնի—ն գեռնոց—ի նախադաս որոշիչն է, ապա ճիշտն է ձեռագրերի այս ամենայն—ը կամ այսց ամենայն—ը։ — Բարք եւ բնութիւնք յոգնակի երկու ենթակա—նեւրի հետ դասական չի կարող լինել է եղակին։ պարտադիր է 5 ձեռ—ի բնութիւն—ը, եղակին մի «մէկ» որոշիչի հետ։ նրա հետ համաձայ—նած կը լինի է—ն։ Լաւագոյնը կը լինէր [եմ] յոգնակին, որ էջատա—կում չկայ։

255. 227. 8-9 «Որ տնանկն է ի մէնը, հարստին կայ ի ծառայու—թիւն»։ ճիշտն է երեք ձեռ—ի ի ծառայութեան ներդրականը կալ բայի հետ, ինչ. «Ջերկոտաւան ամ ի ծառայութեան կացեալ» (Ծն ԺԴ 4), «Ի ծառայութեան կացուցին» (Ա Մակ Ը 10), «Ամենեցուն զանձն ի ծառայութեան կացուցի» (Ա Կորն Թ 19)։ 231. 6-7 «Կացցուք ի ստոյգ մշմարտութեանն եւ յանպաճոյճ միամտութեանն»։

256. 228. 4-5 «Պատիժք պատուհասից, որ յայտնւոց է ի վախ—ճանի»։ Եթէ յայտնւոց է—ն ներդրական լինէր, ապա որ—ը կը լի—նէ՛ր գոր։ Եթէ կրաւորական է, ինչպէս կարծում ենք (քանի որ հե—թակայ էլ չունի), ուստի ճիշտ է ձեռագրերի եմ յոգնակին՝ ըստ որ[ք]—ի, որի յարաբերաւը պատիժք կամ պատուհասից է։

257. 229. 10 «Զխեցգեւորոյ նման է, որ նենդութեամբ մերձենալ—ցէ առ իւր մերձաւորսն»։ Կուցէ վրիպակ է ընդգծուածի գ— նախ—դիրք։ նման—ը տրական է պահանջում՝ խեցգեւորոյ, որ տպ—ում եւ ձեռագրերում է։

258. 229. 14-15 «Բաւական համարեսցուք զայն, ինչ որ արդա—րութեամբ ասացեալ ունիցիմք»։ տպ.ն ունի «... զայն՝ ինչ...», իսկ Թոռն. Բ, էջ 64, «... զայն ինչ՝ զոր...»։ ինչ որ—ը աշխարհա—բար է, և քանի որ ունիցիմք—ը (որի դիմաց նախընտրելի է Թոռն—ի ունիմք—ը) ներդրական է, հարկաւոր է գոր։

259. 230. 11-12 «Կալ մնալ ի միում բանի կամ ի միում խորհրդի ոչ երբէք յաւժարեն, այլ այլիք ընդ ալոյր երեւին»։ Թոռն. Բ, էջ 64—ը ապ—ի այլիք յոգնակին (լուեւայն) ուղղել է այլ, որով ստացուել է շատ յայտնի այլ ընդ այլոյ դարձուածքը, որ նա ծ. 22—ում բացատ—րել է՝ «Կ'երեւին ուրիշ քան եղածը», մինչդեռ քնադրի այլիք ընդ այլոյ—ն նշ. «ուրիշներ (երեւում են) ուրիշի (կամ ուրիշ բանի) փո—խարէն», որ անհեթեթ է։ Յոգնակի ենթակայի դէպքում էլ այլ—ը մնում է անփոփոխ։ «Այլ ընդ ալոյր ի միմեանց մոլորեալի, այր յեղբարէ իւրմէ անջատելով ցրուեցան» (Աթ 314. 10-11)։

260. 231. 10-11 «Որպէս և զՅակովբ, զի միամիտ էր յարդա—րութիւնն»։ ճիշտն է ձեռագրերի յարդարութեան ներդրականը։

կամ առանց [եւ]—ի: Պատահական չէ, որ 134.5-6-ում կարդում ենք. «Արդ՝ յայնմ ծովու յորով բնակեալ եմ կէտք»:

267. 236.3 «Նմանիցես», չէզոք սեռի, պիտի լինի մմանեսցիս. ինչպէս սոսկ-ում:

268. 236.3-4 «Գտանիցիս յանցուցեալ զպատուիրանաւն հակառակ արարչին». 235.17-ում կարդում ենք «համարձակիմք անցանել զպատուիրանաւն Աստուծոյ»: Այլ գրուածքներում եւս անցանել (+ գ- նախդիր եւ գործիական) բայը չփոխուել է յանցանել բայի հետ, որ այսպիսի փոխարկութիւն չունի: Թոռն., Բ, 52 68, Ժ. 25, «Գտանիցիս յանցուցեալ (կամ անցուցեալ) զպատուիրանաւն»: Քիչ մը վեր՝ անցանել զպատուիրանաւ. այսպէս սովորաբար կը գործածուի. ոչ միայն սովորաբար, այլ՝ միշտ: Յարմար չէ նաեւ անցուցեալ պատճառականը: Զեռադրեր ունեն յանցանել եւ յանցանել. ընտրում ենք յանցանել = յ- նախդիր եւ անցանել, որով գտանիցիս յանցանել զպատուիրանաւն նշ. «պատուիրանադանցութեան մէջ կը զտնուեն»:

269. 236.14-15 «Զփաղցր ջուրքն, որ ան ի նմա, ոչ այնչափ շատ ծփեն մառադայքքն արեղականն, քանզի ոչինչ կարի յամէ անդ». Ի՞նչը ի՞նչ չի ծծում: Զեռադրեր Թոյլ են տալիս գրել զփաղցր ջուրքն], որը կը դառնայ ուղիղ փնդիր, եւ անթակայ կը լինի մառադայքքն յողանակի ուղղականը ծծեն յողանակի ստորոգեալի համար:

270. 239.1 «Զկեանս մեր միշտ դատարկացեալ ի բարեաց դտանին». կրաւորական սեռի անթական չի կարող լինել գկեանս հայցականը, որի փոխարէն ձեռադրեր ունեն կեանք / կեանքս ճիշտ ուղղականը:

271. 239.3-5 «Ի քնէ յարարածիս մերում ունիմք զընտանութիւն հաճոյիցն զաւտարութիւն չարութեանցն». սոսկ-ն ունի յարարածոյս մերոյ, որի յ- նախդիրը ջնջելով ճիշտն ենք համարում արարածոյս մերոյ, այսինքն՝ «ի քնէ արարածոյս մերոյ», ինչպէս 240-241-ում կարդում ենք ի բնէ արարածոյ: Եղնիկն ունի «ի բնութենէ արարածոյ» (24.21-22): — Արարած-ը Ո Հոլովման է, եւ նրա յարարածի ներդրականն անսովոր է: Առասել եւս յարարածի մերում ներդրականի հետ յարմար է Գ. Նահապետեանի առաջարկած (էջ 231) տնկեալ-ը, որ կայ չորս ձեռադրում: — Զաւտարութիւն-ից առաջ անհրաժեշտ է (քանի որ ստորակէտ չկայ) երեք ձեռադրի եւ-ը:

272. 241.7-8 «Գայ հնազանդի փառնակել յամուսնութիւն ընդ դառնադոյն դաղանին». ճիշտն է ձեռադրերի յամուսնութիւն-ը. հմտ. «Պառնակի ի մեղս նորա» (Սիրաք ԺԲ 13), «ի գնացս նոցա մի խառնակիք» (Եզկ Ի 18):

273. 241. 11 «Եթէ վաղվաղում ձեռաւք իցէ առ ի հարկանել...» • Նորայր Ն. Բիւզանդացին իր «Տեսութիւն Քննական Բերականութեան Հ. Արսէմի Այտըմեան» աշուարտ աշխատութեան մէջ գտնում է, որ վաղվաղուկ-ը դասական շրջանից է, «վաղվաղուկ կայ յեփր․, Համար․, այլ կայ յԱռախ, ԺԲ, 19, ԺԱ, 5. Ոսկ․, Մաթ․, Բ, 557, Բրս․, Վեց․, 151 (տպ. վաղվաղում, այլ Անտոնեանց (ձեռ․) վաղվաղուկ) (ՀԱ 1987 թ․)։ Մատենադարանի թ. 1657 ձեռագիրն էլ ունի վաղվաղուկ (ըստ տպ-ի տեղեկութեան)։ Ուստի վաղվաղում-ը սրբա-դրելի է վաղվաղուկ։

274. 241. 16-17 «Եթէ իժ վասն սիրոյն, զոր ունի առ միւռինէս, առանց վնասելոյ են թոյնքն, եւ թերեւս հեղու եւ ընկենու ի բաց դթոյնսն...» • Տիշտը մեզ թուում է չորս ձեռ-ի իժի սեռականը։

275. 242. 14 «Սուրբն ճառիւք կամիմ կատարել զբանս, զոր խաւսիրմս» • քերականութիւնը եւ իմաստը պահանջում են մէկ ձեռ-ի մաւրիւ եղակին • փոսքը է ճառի մասին է։

276. 243. 1-2 «Սկիզբն ականն այն իբրեւ զդալարի կանաչադեղ բուսանի ի մէջ ծովուն» • Տիշտը բաղմաթիւ ձեռագրերի այնորիկ սեռականն է որպէս ակամն սեռականի որոշիչը։ Եթէ այն-ը սրա որոշիչն է, ապա չի կարող հոլովով չհամաձայնուել։ Չենք կարծում, թէ այն-ը սկիզբն ենթակայի կրկնութիւնն է թարմատարութեամբ։

277. 243. 3-4 «Յընդունել գաւառն քաղաքաշունչ, սկսանի խրատանալ» • Տիշտը երկու ձեռ-ի գաւառն Բղակին է, քանի որ քաղաքաշունչ ետագաս որոշիչը Բղակի է։ Կամ՝ քաղաքաշունչ[ս]։

278. 243. 8-11 «Այլսաղիսեալ կուտեալ կան [...] ցանեալք եւ ցրոսեալք [...] լցեալք եւ զեղեալք [...] համբարեալք եւ ծածկեալք» • Թէեւ ձեռ-եր չունեն, բայց առաջին երկու անցեալ դերբայներն էլ միաների պէս յոգնակի պիտի լինէին։

279. 243. 13-14 «Ի նոցանէն լինի ասորն այն, որ ոչ երբէք ուրեք յիմաստուն նարաւտաներկաց կարաց այնպիսի գոյն ներկանել յաշխարհի» • որ-ը կամ ասրն դառնում է կարաց... ներկանել «կարողացաւ ներկուել»-ի ենթական, որ տրամաբանական չէ։ Երեք ձեռ. ունեն ու. ուստի գուցէ՝ [զ]որ ոչ ու ... կարաց ներկանել «որ ոչ որ կարողացաւ ներկել»։ — Այնպիսի-ի փխ ճարտնտրելի է տպ-ի յայնպիսի-ն։ Կայ միայն կարմիր ներկեալ, առանց ի նախդրի. «Մորթս խոյոց կարմիր ներկեալ» (Եւք ԺԵ 5, ՎԵ 23)։ Բայց նաեւ՝ «կարմրովն ներկելով» (Եւք ՎԵ 35) • գործիականին յաճախ համադր է ի նախդրով հայցականը։

280. 244. 2-3 «Որ ծանրագինք էին, որ ոչ տուան աշխարհի ի պէտս մերում» • բաղմաթիւ ձեռագրեր չունեն մերում, որ եթէ իսկական լինէր, պիտի լինէր մեր, քանի որ ի պէտս-ը (նպատակի) հայ-

ցական է. հմմտ. «Կէսքն յանասնոցն ի պէտս արարան» (Եղնիկ 31. 31). Վեց. , 244. 4-5 «ի պաշտաւն մարդկան տուան եւ կէսքն՝ ի տե- սիլ սքանչելի, եւ յաի եւ յերկիւղ»:

281. 244. 6-8 «Արար, ասէ, Աստուած զկէտս մեծամեծս», ոչ զի, քան զկարիդոս եւ զմենդոս մեծամեծք են, վասն այնորիկ մեծս կողեաց զնոսս զերբ, այլ...». մեծս բառի փխ ճիշտն է բաղմաթիւ ձեռ-երի մեծամեծս, ըստ նախորդ մեծամեծս եւ մեծամեծք նոյն բառի: — Կոչեաց ... գիրք-ը կա՛մ պիտի լինի կոչեցին ... Գիրք, կա՛մ կոչեաց ... Գիր, թէեւ ձեռագրերում չկան:

282. 244. 8-9 «Լեւրանց նման են մեծութեամբ՝ վիթխարիք մարմ- նով»: Նախընտրելի է ձեռագրերի մարմնոցն, այսինքն՝ «մեծութեամբ վիթխարի մարմնոցն»:

283. 244. 11-12 «Այնչափ նշանակերտ ահադին մեծութիւն դա- զանացն ոչ յերեւելի տեղիս ծովուն գտանին». եթէ գտանին բառի վերջինն — զերբ յօդ չէ, ապա ճիշտը կը լինի կա՛մ գտանն, եթէ մեծութիւն-ը հայցական համարուի, կա՛մ գտանի, եթէ ուղղական ու ենթակայ է:

284. 245. 18 «Ապրեցիս յայն ամենայնէ վնասակար դադանաց». եթէ ամենայնէ բառը նախորդ յայն-ի հետ գազանաց բացառականի սրոշիչն է, ապա պիտի լինի ամենայն: Իսկ եթէ ամենայնէ-ն բուն դերանուն է, եւ յայն-ը նրա որոշիչն է, ապա յայն-ը պիտի լինի յայնմ (կամ յայսմ), որոնք կան ձեռ-երում: Եթէ յայն[մ] ամե- նայնէ-ն բուն դերանունն եւ խնդիր լինէր, վնասակար գազանաց բա- ռակապակցութիւնը կը լինէր սեռական: Սակայն կարծում ենք, որ ճիշտն է յայն ամենայն վնասակար գազանաց «այն բոլոր վնասակար դադաններից», կամ յայն[ց]...:

285. 247. 4-5 «Հատուցանողը լինելոց եմք ձեզ ի սկիզբն տուըն- ջեանն վաղիւ». Ի սկիզբն-ի փխ ճիշտը կը լինէր ի սկզբան, ինչպէս ամբողջ ՍԳ-ում, ուր չկայ ի սկիզբն ներդոյական: — Վաղիւ-ի փխ նախընտրելի է տարբեր ձեռագրերի վաղու, վաղուիմ, վաղուի սե- ռականը որպէս տուընջեանն տեռականի յատկացուցիչը. հմմտ. «ի ժամ վաղուի զմիմեանս տեսանել» (Ադ 28):

ՃԱՌ Ը

286. 249. 4-5 «Ոչ եթէ ի սանդարամետս իրկրի դուլեալ կային տունկը եւ թոյսք, եւ ապա եկին ելին ի վեր եւ Երեւեցան». դուլիմ-ը նշ. է «լողալ», որ այստեղ յարմար չէր լինի: Մէկ ձեռ. ունի դալել (մէկն էլ դաղել), որ նշ. է «թաքնուել» եւ այստեղ անհրաժեշտ բառն է ի հակադրութիւն յաջորդ «ելին ի վեր եւ Երեւեցան» բայերի:

Ձեռքերի զաւղեալն է պէտք նաեւ 281. 4-ում՝ «կերակուրն, որ դուրսի կայցէ ի ջուրսն»:

287. 250. 7-8 «Ոչ յուշ յիշատակի ունին ձկունք, և ոչ տեսիլ, գոր ընտրիցէ գրէմս ի դիմաց»։ Ճիշտն է երկու ձեռքի որ ուղղականը տեսիլ նշ. «տեսողութիւն»։ 251. 15-ում ասուած է. «Ձուկն զդարմանիչ իւր ոչ գիտէ նանաչել»:

288. 252. 11-12 «Եւ արդ՝ տեսցեն որում չարարարոյ զազանի բերեն զաւրինակ նմանութեան»։ Ճիշտն է որո՞յ տեսականը, թէ եւ չարատակում չկայ։ Կայ ուրում (կամ իրիք) զարինալ բերել դարձուածքը, որ նշ. «մէկին (կամ մի քանի) նմանութիւն»։ Հմտ. «Նոյնպէս եւ ամենայն հարքն որ յաջորդեցան, [...] բերէին աւրինակ վերջնաց» (Աղ 447. 4-6), «Բերէր զաւրինակ մարմնոյ Աստուածորդուոյն» (Աղ 215), «Վեր բերին զիւրաքանչիւր աւրինակ քուսոց տնրեւոցն» (Աղ 332), «Բերիցէ... զիւր աւրինակն» (Աղ 330), «Ձնցիմ աւրինակն յանձինս առեալ բարձեալ բերէին» եւ այլն:

289. 253. 15 «Դարձուցուի անդրէն ի սոյն յայլ դէմս երկրորդել»։ Ճիշտն է երեք ձեռքի դարձուցումը։ Մասքը վերադառնալու, կրկին անդրադառնալու, եւ ոչ թէ մի քան վերադարձնելու մասին է։ 306. 15 «Վի նոյն ճառ [...] դարձուց»:

290. 257. 10-11 «Ձմի բնութիւն քնն, քանզի ի ջրոյ են ամենեքին, եւ զմի զնացս եւ զնոյն լոյս ունին ամենեքան»։ Ձմի բնութիւն հայցականն անյարիր է եմ քայի հետ, որ մեզ աւելորդ է թուում։ Կամ էլ մէկ ձեռքի միւն է ճիշտը:

291. 259. 9-12 «Այլակերպ կերպարանաւք իրքեւ առ ի պէտս որոսոյն պատշաճեալ են մազիւս սուր և հաստաբիտ ունին եւ կտուցս կոր եւ սուր և խիստ, եւ թեւս երազունս»։ Եթէ պատշաճեալ եմը ներդրութեան է, ապա (,) է պէտք մագիլս թառից առաջ։ — Ինչպէս երազունս հտաղաս որոշիչը համաձայնել է իր քեւս որոշեալի յոգնակի թուին, այնպէս էլ սպասելի է սուրս (որ մէկ ձեռքում եւ տպում է), հաստաբիտ (ձեռագրեր ունեն հաստաբետս), կորս, սուրս եւ խիստ, որոնք չկան էջատակում:

292. 261. 9-10 «Բազում իրք եւ բարք գտանին ի բնութիւնս իւրաքանչիւր ազգ թռչնոցն»։ ազգ ուղղական-հայցական որոշիչի (°) փոխարէն ճիշտն է ձեռագրերի ազգացն կամ ազգաց տեսականը:

293. 263. 13-14. «Նմանեացուք առանձնագործ գործոցն մեղուի, գոր իւրով իւրում անձինն համարէ»։ գոր-ի փխ նախընտրելի է երկու ձեռքի որ ենթական, քանի որ մեղուն գործեր չի համարում (գոր-ի յարաբերեալն անհրաժեշտօրէն նախորդ գործոցն բառն է)։ տ. 15-16-ում կարդում ենք «անձամբ ինքն իւր համարս համարէ»:

— Իւրով—ը ստացական ածական է, ճիշտն է մէկ ձեռ—ի իւրովին—ը, կամ՝ իրեւ:

294. 263. 16 «Զմաղս մեղերն»․ մեղր—ի դասական սեռականն է մեղու, որ չկայ էջատակում: 284. 12 մեղու խորիսխ:

295. 264. 12-13 «Բարիոք գովեցաւ մեղու ի Սողոմոնէ յառակս աւրինակացն նորա, եւ իմաստուն եւ հանճարեղ անուանեաց զնոսա ի դործ»․ ճիշտն է հինդ ձեռ—ի զմա եղակին, ըստ մեղու եղակի:

296. 264-265 «Որ հնարադէտ իմաստութեամբ ի շտեմարանս զմեղերն կազմէ»․ ճիշտը հինդ ձեռ—ի զմեղրն հայցականն է: Դիտ․ 294—ում տեսանք, որ մեղեր—ը սեռականն է համարուել բնագրական—մողի սխալ դատողութեամբ:

297. 265. 8-9 «Գտնես յարկս յյարկաւք շինեալս՝ երբք դմբե—թակիրս զմիմեամբք յաւրինեալս»․ Թէեւ էջատակում չկայ, սակայն ճիշտն է երիս, ինչպէս ունի թոռն․, էջ 75, իսկ տպ—ը՝ երբքգմբե—թակիրս:

298. 265. 17—266. 1-2 «Ծանրաբեռն ծանրութեամբ մեղերն պա—րուտակատ լաստակոտոր գլուբս մաղոցն առնիցէ, եւ [...] Ժորեալ ելեալ հեղուցու»․ տպ—ում եւ թոռն․, էջ 76—ում ենթական «ծանրա—բեռն ծանրութիւն»—ն է․ հաւանական է, որ ենթական մեղրն պիտի լինի, որ մէկ ձեռադրում է (եւ ոչ թէ մեղերն «սեռական»․ նրան է վերաբերում նաեւ հեղուցու—ն:

299. 267. 2 «Զոր ունին իւրաքանչիւր ազգացն թռչնոցն բնու—թեամբ»․ նախադասութիւնը ենթակայ չունի․ երկու ձեռագիր ունի ազգք, երկուսը՝ ազգքն, դուցէ բնութեամբ բառից առաջ: Տպ—ը եւ թոռն․, էջ 77, ունեն յիւրաքանչիւր ազգաց բացառականը, որն ան—հրաժեշտ է սեռականի փոխարէն: թոռն․, էջ 77, ծան․ 1—ում են—թակայ է համարել (թռչունք)—ը:

300. 267. 9 «Որ եղեւ ի վերայ նորա ընկերէն»․ առանց նախդրի բացառական չի լինում․ ուստի թոռն․, էջ 77—ն իրաւամբ ունի յըն—կերէն, եւ ծան․ 3—ում ասուած է՝ «Ըստ ալլ օր․ դրինք»՝ յընկերէն․ — Տպ․ ընկերին: Մէկ ձեռ․ էջատակում ունի յնկերին, որ յընկերէն ուղիղ ձեւի աղաւաղումն է:

301. 268. 8 «Պատերազմն ուրեմն առնեն»․ տպ․ եւ թոռն․, էջ 76, ունեն նոյն պատերազմն որոշեալ յօդով հայցականը, որ անկա—րելի է, եթէ հայցականը չունի գ— նախդիր: Վայ պատերազմ առնել դարձուածքը․ արդ, չորս ձեռ․ ունեն պատերազմ անորոշ հայցա—կանը, իսկ հինգն էլ՝ պատերազմս յողանկի անորոշ հայցականը, որ դարձեալ կարող է տեղին ընենել:

302. 268.16-17 «Ոչ կամին ընդունել ընդ յարկաւ զազգակիցս իւրեանց ի ժամանակ ձմեռայնոյ»։ տպւոյն եւ Թոռն., էջ 78, նոյնպէս ունեն ի ժամանակ, որ անկարելի է ներգոյականի իմաստով. ուղիղն է ի ժամանակի. ձեռագրեր ունեն ի ժամանակս, որ նոյնպէս ընդունելի է։ Յաղորդ գիշերի իմիւս-ը փանդարում է ի ժամանակ-ը թարգմանել «ժամանակուայ համար»։

303. 269.1-3 «Դարձեալ մառք ճայից, ծերացելոց հինաւորէից հոգաբարձութիւնն, որ անդէն ի նոցունց նոցին լինի, բաւական է լինել որդւոցն ի պատուել զհարս...»։ նոյնը՝ տպւում եւ Թոռն., էջ 78։ Ո՞ր բառն է բաւական է-ի ենթական։ Երկու ձեռագիր ունեն էին, որով ենթական կը լինէր մառք-ը, ըստ որում հոգաբարձութիւնն կը լինէր [հոգաբարձութեմն] կամ [հոգաբարձութեմն], մառք-ի փնդիրը։ Եթէ մառք-ը դուրս հանուի, բաւական է-ի ենթական կը լինի հոգաբարձութիւն-ը։ Բաւական է լինել-ը պահանջում է [արիմակ] բառը, որ Թոռն-ը սրբել է ()-ի մէջ, բայց կայ չորս ձեռագրում. ուստի պիտի լինէր բնագրում։

304. 274.14-15 «Բոյն դարձեալ յերկիր դնէ»։ ուղիղն է հինդ ձեռ-ի յերկրի ներգոյականը, ինչպէս պահանջում է դնել բայը. վկայութիւնները բազմաթիւ են. «Եդ ի կռածոյ գերեզմանի» (Ղուկ ԻԳ 53)։

305. 277.2 «Աչք հաւալսանն գիշերոյ ողջ ան առ ի տեսանել»։ մէկ ձեռ. ունի գիշերի, որ տարածուած է որպէս ժամանակի պարա-դայ, թէեւ ուղիղն է ի գիշերի, սակայն ոչ լոկ գիշերոյ տրականը։

306. 278.9-10 «Ի պատրաստութենէ զինուոցն աւ ի զարդուցն նշանաց աւ միշտ սրահս ընդ անձն անկանելոյ իմանան»։ Երեք ձեռ. ունեն արկանելոյ բայը, որ աշատեղ գրաւիս քառի կողքին նշանակում է «հազնել» (տե՛ս ՆՀԲ, արկանել բառայօշուածը)։ Նրան պակասում է [յ-] նախդիր՝ [յ]արկանելոյ, բացառական, ինչպէս ի պատրաստութեմն եւ ի զարդուցն, որպէս իմանամ ստորոգեալի բացառ. փնդիրը։

307. 280.10 «Ձիք ինչ, գոր յԱստուծոյ կազմեալ փցէ»։ այս բայը կրաւորական սեռի է յԱստու[ա]ծոյ բացառականի պատճառով, եւ գոր հայցականը պիտի լինի քր, ուղղական, ենթական։

308. 281.14 «Ջաւր մի ողջոյն չէ բաւական առ ի պատմել զըս-քանչելիսն»։ ուղիղն է ձեռագրերի ար ուղղականը որպէս ենթական։

309. 282-283. «Դուք՝ կանայք, յորժամ նստիցիք մանել կամ անկանել զմետաքս նորա, յիշեսջիք զմտաւ ածել զյարութիւնն եւ զնորոգումն ի մեռելոց, քանզի յայնմ գեոնոյ, որ կոչի շէրաս, այսինքն կերպասաբեր, գամնէ զվաստակք մոցա փ հանդերձս կակուղս»։ ո՞վ է գամնէ-ի ենթական. ի՞նչ այլանդակութիւն կամ վրիպակ է զվաս-

տակի յողնակի ուղղականը գ- նախդրով, որի վրիս տպ-ն ունի զվաս- սակս: Ուլքե՞ր կամ ինչե՞ր ան մոցա յողնակի սեռականը: Գամնէ-ն կարող է եղած լինել զամնէ (դուք՝ կանայք): ուղիղն է զվաստակս հայցականը: Նոցա-ն կարող է լինել յայնմ գեոնոյ փողկի վրիս որոշ ձեռագրերի ունեցած յայնց գեոնոց յողնակիի համապատասխան մը- նացուկը: Եթէ ընդունուում է յայնմ գեոնոյ եղակին, ապա պիտի լինի մոքա: Յունարէն բնագիրը կարող է օգնել խնդրի լուծման: Նկատենք որ յաջորդ տողում (4-6) ունենք «Աղլի աղլի փոփոխմամբ, որ դոտանին փ կերպասագործ գեոնուս, առցուք աւրինակ մեծի յարու- թեանն» յողնակին: Որով յայնց գեոնոց յողնակին այնքան էլ մեր- ժելի չէր:

310. 284. 13 «Եթէ Թոյ տաց Բա արձակեցից զձեզ ի սարկեչտ Ժողովոյս յեկեղեցւոյ»։ Նախընտրելի է եկեղեցւոյ սեռականը. ձե- ռագրեր ունեն եկեղեցւոյս, եկեղեցւոյս:

311. 284. 14-16 «Կէսք ի ձէնջ ի լիցս ընթանան, Բա կէսք՝ ի տա- պեղելումսն, ուր ստուծիւն է Եւ անկարգ յամառութիւն՝ հանդերձ չահասէր ապականութեամբ, որ մովիմ մմիմ սկեմ»։ Ուլքե՞ր են որ-ը, ի՞նչ են մովիմ-ը Եւ մմիմ-ը, նախադասութեան ո՞ր բառերին են փո- խարինում: Ի՞նչ գործ ունի սկեմ «Հակում են» բայը: Զեռագրեր ու- նեն մմամ իսկ են, Եւ յարմար ենք համարում Գ. Նահապետեանի «Եւ որ նոցին նման իսկ են» սրբագրութիւնը (էջ 240), որ նշուած է բնագրակազմողի Ը գլխի ծան. 63-ում: — Տապեղելումսն-ի յողն աւելորդ է. ձեռագրեր ունեն տապաղւումս Եւ տապեղելումս. բա- ռարանները՝ տապեղւումսն, որ ձիշտն է՝ -ու-:

312. 286. 10-13 «Այն, որ Բա մեզ յամենայն մեծութեանց, որ յաճախեալ կայ յարարածս, նոյն տացէ զիւր սքանչելեացն, որ ի մերում անձինս տնկեալ հաստատեալ կան, նկարել զիշատակն նորա սու մեզ»։ Ըստ մեզ՝ առաջին որ-ի յարարերեալը նախորդ մեծու- քեանց-ն է, ուստի ուղիղ է Երեք ձեռագրի կամ յողնակին, կայ-ի փոխարէն: — Ըստ մեզ՝ նկարել-ը կրաւորական տեսի է, ու «ենթա- կան» նախորդ զիւր սքանչելեացն դոյազանի իմաստն է. ուստի տացէ-ի հետ պիտի ունենանք տրական՝ իւրոց սքանչելեացն. զիւր-ի փի. ձեռագրեր ունեն զի Եւ ի, զի ի: Նախընտրելի է Երեք ձեռագրի սքանչելեացս, -ս յողով, քանի որ սքանչելիքները «ի մերում ան- ձինս հաստատեալ կան»:

ՃԱՌ Թ

313. 289. 3-5 «Ասացին ոմանք ի յունաց ալլաղզս Եւ զճառս աշ- խարհիս գրեցին, Բա զկերպարանս երկրի դրոշմեցին ըստ կամաց իւրեանց: Զգիցիմք երթալ զհետ նոցա»։ Վերջին նախադասութիւնն

ասողը Բարսեղ Կեսարացին է, որով այնպէս է ստացւում, թէ նա հետեւելու է յոյն իմաստունների կողմից Բրիլի մասին ասուածներին, որ մերժում է Մէկ ձեռագիր ունի չգիտիցեմք, որը ձգգիցիմք-ի աղաւաղումն է: Սխալ չէր լինի ձգգիցիմք հետտրական հարցումը:

314. 289.10 «Յայտ ամեմայնէ կարծեացն իմաստնոցն յունաց...». ուղիղն է ամեմայն, եթէ սա կարծեացն անդամի որոշին է: Եսկ եթէ յայտ ամեմայնէ-ն բուն դերանուն է (յայտ-ը՝ ամեմայնէ-ի որոշիչը), ապա կարծեացն պիտի լինէր, [ի] կարծեացն՝ «կարծեց-ների այս բոլորից», որ չենք կարծում: Ամեմայն բառի նոյնպիսի մի սխալ ձեւ տե՛ս դիտ. 284-ում:

315. 289.17-18 «Ո՛չ Բրէ կերպարամաց եւ զչափոց աշխարհիս փոյթ եղեւ պատմել». ուղիղն է երեք ձեռագրի զկերպարամաց գ-նախդրով քացառականը, ինչպէս զչափաց, որպէս պատմել բայի խնդիր:

316. 290.10-12 «Ամենայն ինչ, որ տուաւ մեզ ի նմանէ գրովք ի շինուած հոգւոց եւ յաւգուտ կենաց եմ». ուղիղ է է, եզակի ինչ-պէս տուաւ: Հմտ. 295.3 «եղեւ ամենայն ինչ»:

317. 290.14 Ունառեցամ. բառարաններն ունեն լոկ ռոմառեմ չէգոք բայը, ոչ ռոմառիմ: Տպ.ի ռոմառեցիմ-ը չկայ այստեղ էջա-տակում նշուած:

318. 290.15-17 «Ձուղղագիր պատգամս զրոց եղծանել հնարեցան կամակորութեամբ, եւ փոխանակ նոցա զիւրեանց դնել ջանացին, փրբու թէ իւրեանց կարկատուն բանքն աւելի...». բանքն որոշեալը (—ն յողով) նախընտրելի է դարձնում —ն յողով զիւրեանցն փոխանուն սեռականը, որ ձեռագրերում է:

319. 291.8-13 Մի նմուշ քնագրակազմողի կէտադրութիւնից. «Գործն ցայժմ եւս կարգի գայ յամենայն ազգ զեռնոց, եւ մինչեւ ի կատարումն աշխարհի նոյնպէս կայ մնայ յարարածս: Եւ որպէս յորժամ ընկենուցու ոք գոմեղ ի դետին եւ տիպեացի զառ ի թափ տեղի ոչ դադարիցէ ի գնացից մինչեւ ստացէ հարթ տեղի, եւ զետղ առեալ՝ անդ դադարեացի, սոյնպէս եւ թնովթիւնքն, որ եղան ի միողէ հրատրելի է երեք ձեռ-ի ազգ յոգնակին:

320. 291.13-14 «Գան եւ կարգին ազգ նոցա ի ծնունդ». նախընտրելի է երեք ձեռ-ի ազգ յոգնակին:

321. 292.14-15 «Անդատին յերկրէ բոլրեալ եմ կենդանութիւնն իւրեանց». քոսքը թուշունների մասին է. եթէ բոլրեալ եմ-ը ներգործական է համարուել, ապա կենդանութիւնն չի կարող հայցական լինել առանց գ-նախդրի, քանի որոշեալ յող ունի: Ըստ մեզ՝ կենդանութիւնն ուղղական եւ ենթակայ է, ուստի ձեռագրերն ունեն բոլրեալ

եւ քիսէ (որ նախընտրելի ուղղադրութիւն է) հղակին, որ ուղիղն է : Սխալ չէ նաեւ քիսեալ է, որ չկայ ձեռ-երում : Գուցէ եւ «քիսեալ է» [ի] կենդանութիւն իւրեանց», իւրեանց-ի պատճառով :

322. 293. 7-9 «Ձիւք մօղոյ եւ մօղկի արկանել ձուս եւ ոչ ալլ ինչ, յորոյ կարգիցի ազլն իւրեանց» . յորոյ-ն քերականօրէն անկապ է . ընդունելի կը լինէր յորմէ . ձեռագրեր ունեն որով, որ միանդամայն տեղին է :

323. 295. 13-14 «Այս ամենայն, որ երկրորդեցաք զանասունս հանդերձ ալլ հաւ բաղում անասնովք, միանգամայն ի միասին եկին լինել» . որ յարաբերականը եւ զանազանս փոխած են լինում իրենց տեղերն ու հոլովները՝ «Այս ամենայն [անասունք], [զ]որ[ս] երկրորդեցաք, հանդերձ...» : Բայց ձեռագրեր ունեն զանազանս, փիլ զանազանս, զորոց, որ զորոց-ի աղաւաղումն է, եւ քանի որ հեղինակը փրկորդուել կամ կրկնել է ոչ թէ անասուններին, այլ՝ նրանց անունները, ապա քննարկը կարող է հղած լինել «Այս ամենայն, զորոց փրկորդեցաք զանազանս, հանդերձ... [եկն] (այս ամենայն ենթակայով) [ի] (որ մէկ ձեռագրում է) լինել» :

324. 296. 13-15 «Արջ ծանրանդամ է մարմնով եւ անհեղեղ դնացս ունի առանձինն՝ փորել եւ որջամուտ փակել լինել յաւտաբէ» . առանձինն բառը, (')-ով, վերաբերում է ունի-ին . էութիւնը հասկանալի չէ : Նախընտրելի է տպ-ի եւ ձեռագրերի անձինն : Կամ էլ (,) պիտի դրուէր առանձինն բառից առաջ, որպէսզի վերաբերի յաջորդ բայերին :

325. 297. 17-18 «Աւից աչք յորժամ ցաւիցեն, երբայ ուտէ շում-բայ [...] եւ ողջանան» . երբայ եւ ուտէ փակիները պարտադրում են հերեք ձեռագրի աւձի եղակին : Նախորդ ստղերում հեղինակը եղակի թուով է խօսել արջի, աղուէսի, ջրային կրիայի մասին :

326. 303. 4-7 «Քի քաղմահոյլ խաչանցն ի միջի անհամար դառինքն դռոյթ տուեալ՝ դրդեալ իւրանէն յիւրաքանչիւր արգելանաց, եւ ամենեքին զձայն իւրոյ մաւրն անվրէպ մամաչէ, առ նոյն ընթացալ եւ ալլ ուրեք ոչ խառորի», որից յետոյ խօսուում է մէկ գառան մասին : Ամենեքին յոգնակի ենթակայի հետ միանգամայն անընդունելի փն փակի թուի ստորագրանքը, կամ՝ ընդհակառակը : Ձեռագրեր ունեն մամաչի, մամաչին, խառորի, տպ-ն ունի ընթացալ, որ չկայ նշուած : Բնագրակազմողին էր մնում նախադասութիւնը դասական քերականութեան համեմատ շտկել, օգտուելով նաեւ յուն . բնագրից :

327. 305. 1-2 «Շուն գայս գիւտս յիւրոյ բնութեանց վարժից ըստացեալ ունի» . մէկ ձեռ. ունի յիւրոց, ձեռագրեր ունեն բնութեան : Թոռն ., էջ 88՝ «յիւրոց քնութեանց վարժից» եւ ծան. 2՝ «վարժից,

ընդ մեծութիւնն զաւրութեան փղի կամ ընդ այլ եւս մեծամեծ անասնոցն՝ (փոխանուն սեռական. ՄՄ) որպէս զարմանամ ընդ մկան եւ ընդ մփշոյ (փոխանուն սեռականներ. ՄՄ) [...] եւ ընդ նուրբ խայթոցն կարճի»: Այս ընդ-ների փխ ձեռագրերում չկայ ի նախդիր, որ սխալ վը լինէր:

334. 312. 17-313 «(Զարմանամ) ընդ նուրբ խայթոցն կարճի, թէ զիարդ կորացեալ եւ կրկնեալ կազմի հարկանել ըստ աւրինակի ման եւ վոր կերպարանաց փողի, եւ զիարդ արկանին զթոյսն յայնոսիկ, որ հարկանենն». արկանին-ն ենթական եզակի թուի կարնի բառի լռեւեայն ձեւ կարին-ն է, որը պահանջում է հզակի ստորոգեալ՝ արկանէ կամ արկանէն:

335. 315. 7 «Յարարածոց իւրոյ անձինն իմացաւ». ճիշտն է յարարածոյ, ինչպէս 317. 8-9 «Յորժամ սկսանիցի երեւել արարած մարդոյն...»:

336. 315. 13-14 «Զնշանակ իւրոյ նշուղիցն». ուղիղն է իւրոց:

337. 315. 14 «Յայսմ ընթերցուածոց». ուղիղն է չորս ձեռ-ի ընթերցուածոյ եզակին ըստ իմաստի, որովհետեւ տ. 9-10-ում կարդում ենք Ծն Ա. 26-ը՝ «Արասցուք մարդ ըստ նմանութեան պատկերի կերպարանաց մերոց» տողը, ևւ ըստ յայսմ եզակի որոշիչի:

338. 315. 18 «Ինքն ընդ ինքն խաւսեցաւ». «Հետ» նշանակելու համար ընդ-ը եզակիում դործածուում է հզակի տրականի հետ (բացի ես-ից). ուստի՝ ընդ ինք[եայ]ն: 316. 9 «Զէ ինչ պատշաճ, թէ ինքն ընդ ինքեան խաւսեցի»:

339. 316. 13 «Վարդապետ իւրոյ կամացն». ուղիղ է իւրոց. կամացն թէ եւ անեղական է, բայց պահանջում է յոդնակի որոշիչ ստացական ածական թեք հոլովներում:

340. 316. 15-16 «Ինքն ընդ անձին խաւսեցի իբրեւ ընդ այլոյ». ձեռագրեր ունեն այլս, որ յարմարն է, քանի որ եզակիում պիտի լինէր ընդ այլում: 316. 5 (շարքնի կամ հիւսնի մասին)՝ «Ինքն միայն առանց ընկերաց նստիցի, ինքն ցինքն ասիցէ՝ արասցուք դանակ կամ արկցուք արաւը»: Աստուած էլ ասել է «Արասցուք մարդ ըստ նմանութեան պատկերի կերպարանաց մերոց» (317. 6-7), յոդնակիաձեւ: Կարծես բոլորն էլ մենակ, բայց ուրիշների հետ խօսելիս լինեն:

341. 318. 10 «Առ նա մաւտ կային». ուղիղն է ներդոյականը՝ առանց տեղափոխութեան իմաստի կային բայի հետ ձեռագրերի նմա տրականը առ նախդրի հետ: «Եղբարք նորա՝ մաւտ առ նմա» (Նեեմի ԺԲ 24):

342. 318. 16-17 «Մարդիկ պատուոյ հրեշտակաց չէ ինչ հեռի հասանել»․ հասանելը պահանջում է ի նախըրոյ՝ հայցական՝ պատիւ, որ ձեռագրերում է: Ի պատուոյ բացառականը գրուել է հեռի-ի պատճառով:

343. 321. 10-11 «Որ արժանի արար դեհ պարածդ»․ չորս ձեռագիր ունի զարարածդ որոշեալ հայցականը․ բացայայտիչը գրուել է բացայայտեալի հոլովով եւ նախըրով:

Մեր կողմից նկատուած վրիպակներ

Հատորի վերջում բնագրից նշուած փն եւ ուղղուած չորս վրիպակ: Մենք նկատեցինք հետեւեալները, բացի մեր ղեկավարութիւններում «վրիպակ համարուածներէց»․

	ՏՊՈՒԱՆ Է	ՈՒՂԻՂՆ Է
էջ 9, տ. 11	Ի մէջ	Ի մէջ
14. 2, 19.10	ընթանա	ընթանայ
14. 4	չի՞ցէ	չիցէ ^o
22. 1	համբառնա	համբառնայ
22. 2	վերանա	վերանայ
28. 10	թուլանա	թուլանայ
30. 5, 31. 3	գո	գոյ
98. 5	ղգործն	ղգործն
103. 19	յինէին	յինէն
114. 2	մոտ	մաւոտ
114. 6	որոց	որոց
167. 10	եղե ^o ր	եղե ^o ր
178. 8	դի (այլուր եւս)	զի
235. 8	ո՞րոյ	որո՞յ
259. 13	յաւչէն	յաւչեն
286. 2-3	ուրախարար զձեզ	ուրախ արար զձեզ
288. 5	աստուածեղեն	աստուածեղեն
305. 2	դեռնոյ	դեռնոյ
321. 7	արկէր	արկեր
321. 8	նմանէ	նման է

Եզրակացութիւն

1. Ձեռագրերի այլընթերցումները նշուած են էջատակում «որոշակի ընտրութեան եղանակով»․ արդ, վեհտիւրեան տպագրով բազմիցս անդրադարձանք, որ «կարեւոր» այլընթերցուածներ չեն յիշատակուել․ ո՞վ կարող է երաշխաւորել, որ ձեռագրերի հետ նոյնպէս

չի վարուել բնադրակաղմողը: Այս արատաւոր փղանակը արգելք է հանդիսանում, որպէսզի ընթերցողները կարողանան դիտողութիւններով բարելավել քննական բնագիշը, քանի որ, ինչպէս համոզուեցինք, Կիմ Մուրադեանի դասական դրաբարից ունեցած դիտելիքները թերի են: Բացի այդ, տարընթերցումները նշուած են ոչ միշտ յստակ եւ հասկանալի ձեւով:

2. Կիմ Մուրադեանը չի տիրապետում փրեւանեան կէտադրութեան յստակ կանոններին, որոնք խախտուած են բազմատեսակ ձեւով, եւ խախտումները յաճախ են վստահարում:

3. Կիմ Մուրադեանը, որ շատ մեծ աշխատանք Կէտարել, լիապէս ի վիճակի չի եղել պատրաստելու դասական մի բարդ եւ շատ խանգարուած բնագրի քննական հրատարակութիւնը: Նա թերացել է նոյնիսկ տարրական շարահիւսական հարցերում եւ բնագիր է ներմուծել մերժելի ընթերցումներ:

4. Այս հրատարակութիւնը շատ հեռու է բաւարար լինելուց եւ կարող է շատերին թիւրիմացութեան մէջ դրել դասական դրաբարի շարահիւսութեան տեսակէտից. ուստի զգուշալի է: Անհրաժեշտ է բնագիրը խորապէս վերանայել եւ բարելաւել: Թող չկարծուի, թէ մենք Կիմ Մուրադեանի վատն ենք ուղղում մեր դիտողութիւններին մի մասը միայն հրապարակելով. ընդհանրապէս:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Ժնեւի ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Résumé**REMARQUES SUR LE TEXTE CRITIQUE ARMÉNIEN
DE L'HEXAMÉRON DE BASILE DE CÉSARÉE****MARTIROS MINASSIAN**

Université de Genève

Kim Mouradian a publié à Erévan, en 1984, le texte critique en arménien classique de l'**Hexaméron** de Basile de Césarée, après avoir dépouillé 20 des 31 manuscrits conservés. L'édition comporte un avant-propos, une introduction, le texte arménien avec un appareil critique, des notes et des lexiques, mais l'auteur de l'article n'a examiné que le texte et ne fait part que d'une partie de ses remarques textuelles. Il conclue que l'apparat critique est composé d'un certain choix de leçons, le texte est entaché de nombreuses fautes de syntaxe, de mauvaises leçons, souffre d'une ponctuation aberrante, l'auteur du texte n'étant pas assez préparé pour ce genre de publication extrêmement difficile et nécessitant un savoir profond de la grammaire de l'arménien classique. Le texte est à revoir entièrement et profondément. On se gardera d'en citer des exemples, sans un choix sévère, dans des études linguistiques.